

BORIS GOLEC*

Svibno – fenomen propadlega trga

IZVLEČEK

Svibno pri Radečah je med slovenskimi trgi srednjeveškega izvora v več pogledih posebnost. Trška naselbina sredi Posavskega hribovja je od vseh ležala na najvišji nadmorski višini. Čeprav je nastala pod pomembnim gradom in ob sedežu stare župnije, ni dolgo ohranila trških funkcij. Na svojem vrhuncu je Svibno kazalo izrazito obrtno podobo, ni pa se uveljavilo kot sejemska središče. Trg je v virih prvič izpričan šele v začetku 15. stoletja in je že do druge polovice 16. stoletja močno gospodarsko in demografsko opešal. Število domov je od približno 30 v prvi polovici 15. stoletja nazadovalo na vsega tri sredi 18. stoletja. K zatonu in slednjič propadu trga je poleg strukturnih slabosti in prometne oddaljenosti prispevala bližina konkurenčnega trga Radeče ob plovni reki Savi. Kljub popolni ruralizaciji in tako rekoč fizičnemu izginotju pa se je trški naslov Svibnega v lokalnem okolju vendarle ohranjal še globoko v 19. stoletje.

KLJUČNE BESEDE

Svibno, trg, trška naselbina, propad, Radeče, urbarji

ABSTRACT

SVIBNO: A COLLAPSED MARKET TOWN

Svibno (Germ. *Scharfenberg*) near Radeče is unique in many regards among Slovenian market towns of medieval origin. Situated in the middle of the Sava Hills, it stood at the highest elevation of all. Although it was founded below an important castle and at the seat of an old parish, Svibno did not retain its market functions for long. At its zenith, it had a strong cottage industry, but it did not establish itself as a trade hub. First documented as a market town in the early fifteenth century, it had already experienced a considerable economic and demographic decline by the second half of the sixteenth century. The number of homes decreased from about thirty in the first half of the fifteenth century to only three in the mid-eighteenth century. Apart from its structural shortcomings and remoteness from transport connections, the decline and ultimately the collapse of the market town was also due to its rival, the neighbouring market town of Radeče (Germ. *Ratschach*) on the navigable Sava River. Even though it was completely ruralized and all but completely disappeared, Svibno retained its market town title in the local environment well into the nineteenth century.

KEY WORDS

Svibno, market town, market town settlement, collapse, Radeče, urbaria

* prof. dr., znanstveni svetnik, ZRC SAZU, Zgodovinski inštitut Milka Kosa, Ljubljana, Slovenija, boris.golec@zrc-sazu.si,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0367-0141>

Osem kilometrov zahodno od Radeč se na stožčasti vzpetini nad sotesko potoka Sopota dvigajo ruševine gradu Svibno (642 m). Najvišji del istoimenskega razloženega središčnega naselja s 151 prebivalci (2024)¹ tik pod njim (560 m) je naslednik ene najbolj nenavadnih trških naselbin na Slovenskem. Med trgi srednjeveškega nastanka na tleh današnje Slovenije je Svibno ležalo na najvišji nadmorski višini, stisnjeno sredi Posavskega hribovja med Kumom (1220 m) in Jatno (866 m). Tudi v prometnem pogledu ni imelo ugodne lege, kar se je še posebej pokazalo v novem veku. Vz dolž doline Sopote je sicer vodila pomembna srednjeveška, a kljub vsemu le tovarniška pot med Litijo in Radečami, ki je obšla za cestni trgovski promet pretesno dolino Save nizvodno od Zagorja, izognila pa se je tudi samemu trgu.²

Med slovenskimi trgi srednjeveškega izvora je bilo Svibno v več pogledih posebnost. Trg je v virih prvič izpričan šele v začetku 15. stoletja in je že do druge polovice 16. stoletja močno gospodarsko in demografsko opešal. K njegovemu zatonu in slednjič propadu je poleg strukturnih slabosti in prometne odmaknjenosti prispevala bližina konkurenčnega trga Radeče ob plovni Savi. Kljub popolni ruralizaciji in tako rekoč fizičnemu izginotju, ki jima je na Slovenskem težko najti primerjavo, pa se je trški naslov Svibnega v lokalnem okolju vendarle ohranjal še globoko v 19. stoletje.

MED VZPONOM IN ZATONOM

Trg Svibno je po strmi podgrajski legi najbolj spominjal na mlajši, zgodnjenovoveški taborški trg Kostel ob Kolpi s sicer povsem drugačno genezo in netipično trškimi funkcijami,³ po nastanku pa na štajerski tržec Pilštanj, ki je zrasel ob sedežu teritorialnega gospostva in pražupnije ter prav tako na vzvišenem položaju.⁴ Svoj nastanek je mali svibenski trg dolgoval rodbini gospodov Svibenskih, ki so se imenovali po matičnem gradu, enem najstarejših »pravih« gradov na Slovenskem, prvič posredno izpričanem leta 1169 prek Konrada Svibenskega. Med 12. in koncem 14. stoletja so bili Svibenski ena najpomembnejših plemiških rodbin slovenskega prostora, v 15. stoletju pa so težišče delovanja prenesli v Zgornjo Avstrijo in na Zgornje Štajersko. Na Kranjskem so doživljali zaton že od srede 14. stoletja,

pri čemer so se najprej podredili Celjskim in nato Habsburžanom.⁵ Tudi grad in gospostvo Svibno sta leta 1382 pristala v habsburških rokah in ju je Viljem V. Svibenski († 1396–1399) po nekaj letih dobil nazaj samo še v dosmrtni užitek.⁶ Habsburžani so gospostvo kot deželno knežjo komorno posest – do prodaje leta 1620 – najprej prepuščali v upravo oskrbnikom in nato od srede 15. stoletja zastavnim imetnikom. Med njimi je bil v drugi polovici 16. stoletja štajerski deželni glavar Hans Schärffenberg iz rodu Svibenskih,⁷ v čigar času je na položnejšem delu grajskega hriba nastala nova svibenska graščina,⁸ od katere ni danes za razliko od razvalin starega gradu nobenega sledu.

V neposredni sosesčini graščine, tik pod mestom, kjer se grajski hrib začne strmo vzpenjati proti gradu in kjer je bil do slednjega edini dostop, so več stoletij prej postavili cerkev sv. Križa. Svibenska župnija, prvič posredno izpričana leta 1282 prek omembe župnika, se je na osnovi lastniške cerkve izločila iz pražupnije Laško onstran Save, kar se je sodeč po patrociniju zgodilo v 12. stoletju. Patronat nad župnijo je tako kot gospostvo prešel na Habsburžane, ob vključitvi v novoustanovljeno ljubljansko škofijo leta 1461 pa je župnija Svibno postala menzalna posest takajšnjega stolnega kapitlja.⁹

Glede na sedeža obsežnega zemljiškega gospostva Svibenskih in stare župnije je nastanek trga pod njima logičen. Pod gradom in lastniško oziroma pozneje župnijsko cerkvijo, kjer je potekala lokalna trgovska menjava, je najprej vzniknilo nekaj oštator podgrajskih obrtnikov in služabnikov, sčasoma pa je gospostvo začelo povečano naselje označevati kot trško. Vsekakor je bilo v interesu Svibenskih, da imajo ob matičnem gradu tudi trg, ki se sicer prvič omenja šele leta 1409, že pod deželnimi knezi.¹⁰ Upošteva se, da so pred tem v 14. stoletju, razen malo zakasnelega Rajhenburga, izpričana vsa trška naselja vzdolž Save od Litije do Brežic (te so edine že v tem stoletju postale mesto),¹¹ je tudi trg Svibno nastal najpozneje v drugi polovici 14. stoletja.¹² Njegov vznik

1 *Krajevni leksikon Slovenije*, str. 373. O številu prebivalstva: <https://pxweb.stat.si/SiStatData/pxweb/sl/Data/-/05C5003S.px/table/tableViewLayout2/> (januar 2025).

2 Prim. Kos, *Blesk zlate krone*, str. 14–15.

3 Prim. Golec, *Nastanek in razvoj*, str. 526–529.

4 Prim. Curk, *Trgi in mesta*, str. 108–109.

5 O Svibenskih: Kos, *Blesk zlate krone*; J. Orožen, *Ostrovharji*. O gradu: Stopar, *Grajske stavbe*, str. 143–150.

6 Kos, *Blesk zlate krone*, str. 370–376.

7 Kos, *Blesk zlate krone*, str. 38.

8 Koropec, Žebnik, str. 73; Stopar, *Grajske stavbe*, str. 151.

9 Höfler, *Gradivo za historično topografijo*, str. 190; Kosi et al., *Historična topografija Kranjske*, str. 1585.

10 Kosi et al., *Historična topografija Kranjske*, str. 1598.

11 Za prve omembe trgov gl. *Slovenski zgodovinski atlas*, str. 77.

12 J. Curk je pavšalno zapisal: »Ostrovharji so na slemenu pod gradom ustanovili trg že v 1. pol. 14. stoletja« (Curk, *Radeče*, str. 103), D. Kos pa razvoj trga iz podgrajskega zaselka postavlja v 14. stoletje (Kos, *Blesk zlate krone*, str. 18).

je bil prejkone odgovor na nastanek Radeč, prvič omenjenih kot trg leta 1338, tj. dve leti zatem, ko je istoimenski grad prišel v roke Celjskih, skorajšnjih grofov.¹³ Lahko pa bi bilo tudi obrnjeno, tako da bi se svibenski trg razvil še pred radeškim.

Trditev J. Koropca, »da je [trg] nastal zelo umetno po volji Ostrovrharjev-Svibenskih na povsem neugodni legi, zato se tudi ni mogel obdržati«, je, kar zadeva nastanek in zgodnje obdobje obstoja trške naselbine, treba nekoliko relativizirati; zlasti naslednjo Koropčevo kontroverzno trditev, ki se opira na napačno datirani, v resnici nekaj desetletij mlajši urbar: »Okoli 1400 je le životarilo v njem kar 32 družin.«¹⁴ Kot bomo videli, omenjeni urbar prikazuje trg kot poudarjeno obrtno središče, poleg tega pa so posamezni tržani v 15. stoletju razpolagali s čednim premoženjem. Še več, umetnostni zgodovinar I. Stopar je Svibno tega časa označil kot pomembno trško naselbino in na podlagi stavbnogodovinskih odkritij zapisal, da si v njej »ni težko predstavljati aktivne stavbarske in nemara tudi slikarske, cehovsko organizirane delavnice, ki se je uveljavljala na vsem območju svibenske gosposčine«.¹⁵

O tem, da trg že v začetku 15. stoletja ni mogel biti brez teže, priča listina z njegovo prvo omembo, ki je do nedavnega ostala prezrta.¹⁶ Listino je izdal deželni knez, vojvoda Ernest Avstrijski, 1. julija 1409 na Dunaju, njena vsebina pa je razsodba v sporih med grofi Celjskimi – Hermanom, njegovim sinom Friderikom in snaho Elizabeto – na eni strani ter Hansom s Kozjega (Trackenbergerjem) na drugi. Za poravnavo preostalih pritožb Hansa s Kozjega zoper Celjske je vojvoda Ernest določil srečanje (*ainen freuntleichen tag*) obeh strani oziroma njunih zastopnikov na dan sv. Jerneja, 24. avgusta, »v našem trgu Svibno« (*in vnserm markt ze Scherffemberg*) ter s svoje strani tja napotil Konrada, škofa v Krki na Koroškem, in Bernarda Ptujkega. Postavlja se vprašanje, zakaj je za prizorišče razsojanja izbral trg Svibno in ne preprosto svibenskega gradu. Deželni knez je s tem dal naselju večjo veljavo, takšna izbira pa go-

vori tudi v prid temu, da trg ni bil niti neznan niti šele v nastajanju.

Prva omemba trga torej ni tista v omenjenem, v resnici nekaj desetletij mlajšem deželnoknežjem urbarju, ki je, vsaj kar zadeva njegov svibenski del, nastal ne prav dolgo pred letom 1439, vsekakor ne prej kot v tridesetih letih 15. stoletja.¹⁷

Najprej se ustavimo pri listini z datumom 24. april 1439, edini znani, ki jo je izdal kak svibenski tržan, in tudi edinem pričevanju o pravnih razmerah v trgu pred koncem srednjega veka.¹⁸ Tržan Hans Angrer (*Ich Hanns Anngrer dieczeit wurger ze Scherffenbergk*) je s svojimi dediči prodal hišo z vrtom in njivo skupaj z vsemi pritiklinami in pravicami, po katerih so jo posedovali sami (*mit allen den rechten als wir selbe das innen gehabt haben*). Hiša je ležala v trgu Svibno (*vnser haws vnd hof ze Scherffenberg im margkt*) med Herleichovo hišo in kočo Hansa iz Tahavine¹⁹ (*zwischen des Herleichs vnd Hannsen von Tokchnaw haws vnd gaden gelegen*). Navedene tri nepremičnine je od Angrerja za 19 mark in 80 pfenigov kupila in kupnino zanje v celoti plačala »gospa« Katarina, hči Fuketovke, sicer pa vdova Angrerjevega pastorka Matevža (*Der Ersamen frawn Kathrein der Fukchetin Tochter des Mathesen meines Steuf Sun Seligen witi*). Izročitev prodane posesti je izvedel svibenski gosposčinski oskrbnik Konrad Prenner (*Ingeantwurt mit hannden vnd willen des Edeln Kunrats des Preiner dieczeit phleger ze Scherffenbergk*), ki je listino na Angrerjevo prošnjo tudi pečatil.²⁰

Izpričani primer priča o tem, da so Svibenčani v tem času, vsaj nekateri, če ne vsi, ob pristanku gosposčinskega oskrbnika prosto razpolagali s svojimi zemljišči, kar je bilo, kot bomo videli, v popolnem nasprotju z njihovim pravnim razmerjem do posesti tristo let pozneje, sredi 18. stoletja. Posebno pozornost pritegne sklicevanje na »kup-

13 Prim. Kosi et al., *Historična topografija Kranjske*, str. 1291; Koropec, Žebnik, str. 54.

14 Koropec, Žebnik, str. 57.

15 Stopar, K problematiki, str. 28.

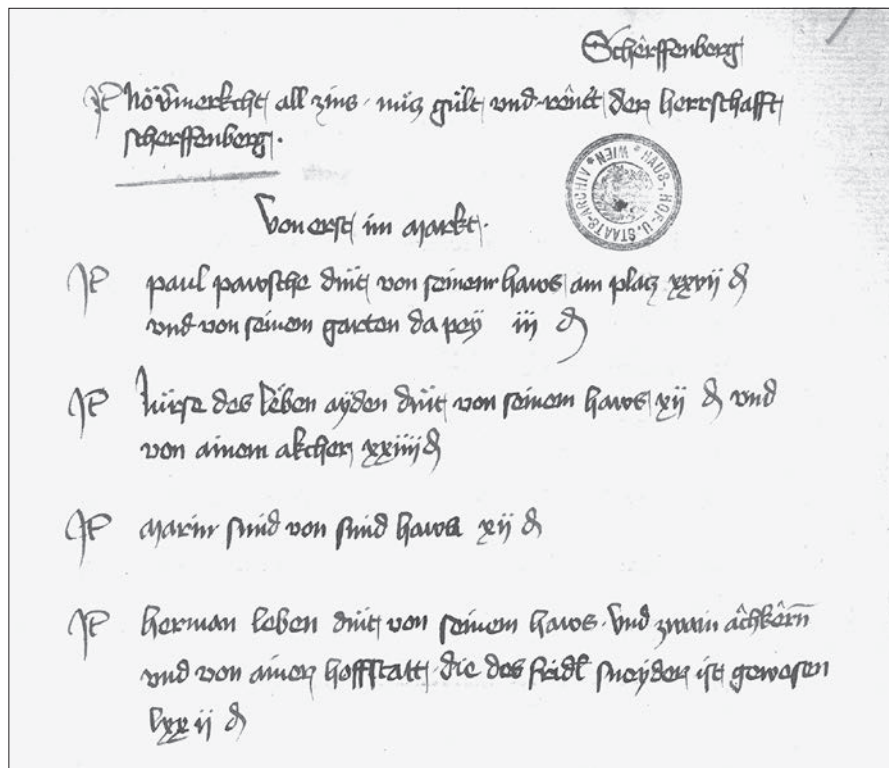
16 SI AS 1063, Zbirka listin, št. 4413, 1409 VII. 1., Dunaj. – Listina je bila shranjena med listinami Celjskih v Avstrijskem državnem arhivu na Dunaju in je z restitucijo arhivskega gradiva leta 1985 prišla v Arhiv Republike Slovenije. Božo Otorepec jo je sicer transkribiral za Centralno kartoteko slovenskih listin (ZRC SAZU, ZIMK), vendar je bežna omemba trga Svibno ostala neopažena (prim. Golec, Dolenjska mesta (4), str. 513). Nanjo je opozorila šele nova historična topografija (Kosi et al., *Historična topografija Kranjske*, str. 1598).

17 V *Slovenskem zgodovinskem atlasu* (2011) je prva posredna omemba trga Svibno neustrezno postavljena v čas okoli leta 1420, neposredna pa v leto 1439 (*Slovenski zgodovinski atlas*, str. 77). Letnica okoli 1420 se nanaša na (dejansko mlajši) urbar, v katerem je trg v resnici že izrecno omenjen, druga pa na listino svibenskega tržana iz leta 1439. O urbarju in listini gl. v nadaljevanju.

18 SI AS 1063, Zbirka listin, Kronološka serija, št. 555, 1439 IV. 24., s. l. [Svibno]. – Listina pomotoma ni bila upoštevana v novi historični topografiji Kranjske (Kosi et al., *Historična topografija Kranjske*, str. 1598). O vprašanju deželne pripadnosti Svibnega, ki se postavlja ob listinski formulaciji »der lanndesfürst in Steir«, gl. Kos, *Blesk zlate krone*, str. 43.

19 Tahavina se je imenovalo območje med Svibnim in Jag-njenico (Kosi et al., *Historična topografija Kranjske*, str. 1717).

20 Konrad Prenner je bil oskrbnik na Svibnem že leta 1421, leta 1435 pa so mu službo podaljšali še za štiri leta (Koropec, Žebnik, str. 58; prim. Kos, *Blesk zlate krone*, str. 38 in 59).

Trg Svibno v deželnoknežjem urbarju iz tridesetih let 15. stoletja (SI AS 1074, Zbirka urbarjev, 79u, fol. 1r).

no in pomirsko pravo trga Svibno» (*nach kauffs vnd purgfrids recht des margks ze Scherffenbergk*), iz česar je mogoče razumeti, da je trg imel lastno trško pomirje, kolikor ni šlo pri njegovi omembi samo za uradniško formalnost. Za primerjavo kaže opozoriti, da je pomirje v istem času prvič izpričano pri prav tako majhnem trgu Vače.²¹

Kot je bilo že omenjeno, je datum izdaje Angrerjeve listine 24. april 1439 termin *post quem non* za datacijo (svibenskega dela) deželnoknežjega urbarja,²² v katerem so poimensko popisani

posestniki v trgu. V urbarju ni Katarine, ki je od Angrerja kupila hišo s pritklinami, niti druge ženske s tem osebnim imenom, ki bi lahko bila identična z njo. Zato pa se Hans Angrer pojavlja na dveh mestih, prvič samo s hišo in drugič s hišo, vrtom in njivo – prav takšne nepremičnine je leta 1439 prodal Katarini! –, in sicer takoj za imenom Fuketovke, v listini izpričane kot Katarinine matere. Že samo Angrerjevo in Fuketovkino ime ter njuna starost glede na odrasle otroke kažejo, da med urbarjem in listino ni moglo biti večje časovne razlike.²³

²¹ Golec, Trg Vače, str. 47.

²² SI AS 1074, Zbirka urbarjev, 79u, urbar Svibno [1. polovica 15. stoletja]. – Urbar deželnoknežjih posesti vključuje posesti Svibno, Kranj, Kamnik in Postojna ter ima na naslovnici pozneje dodano letnico 1400. Kot nastalega okoli leta 1400 ga je konec 19. stoletja objavil W. Milkowicz (o dataciji: Milkowicz, Beiträge, str. 7), nakar so takšno datacijo povzeli drugi avtorji (o tem Kos, Zgodovinski razvoj, str. 172, op. 39) in tudi Kosova historična topografija (Kos, Gradiivo za historično topografijo Slovenije, na primer str. 603 za Svibno). J. Žontar je urbar prvi postavil v čas okoli 1420 (Žontar, Zgodovina mesta Kranja, str. 29–30 in 434, op. 138), čemur se je pridružil D. Kos z utemeljitvijo, da je velesovski samostan neko hubo pridobil šele leta 1418, kar za nastanek urbarja pomeni leto *ante quem non* (Kos, Zgodovinski razvoj, str. 172, op. 39). Datacijo okoli 1420 je pri vseh pojavitvah urbarja prevzela tudi nova *Historična topografija Kranjske* (Kosi et al., *Historična topografija Kranjske*). Pri urbarju gre za združitev štirih urbarjev v enega, ki niso nujno nastali povsem sočasno, jih je pa v obliki, v kakršni je prišla do nas, v enem kosu napisala ista roka. Listina o prodaji nepremičnin Hansa Angrerja v trgu Svibno z datumom 24. april 1439 in njihovo pojavljanje v urbarju še pod imenom starega gospodarja govori v prid nastanku svibenskega dela ur-

barja pred omenjenim datumom, na kar je bilo v literaturi prvič opozorjeno leta 2001 (Golec, Dolenjska mesta (4), str. 513). Tako je časovni razpon nastanka urbarja v 1. zvezku *Vodnika po urbarjih Arhiva Republike Slovenije* iz leta 2005 opredeljen kot: ne pred 1418 in ne po 1439 (Juričič Čargo in Žnidaršič Golec, *Vodnik po urbarjih*, str. 246). Analiza listinskega gradiva, nanašajočega se na kraje, zajete v urbarju, bi morda navrgla še kakšno odkritje, ki bi prispevalo k njegovi točnejši dataciji. Glede na to, da so bila leta 1420 vsa štiri v urbarju zajeta gospodstva še v zastavi Celjskih, je uveljavljena datacija okoli tega leta prezgodnja. Prvi je bil leta 1421 vrnjen Kranj, druga gospodstva pa v skladu z dogovorom iz leta 1423 v naslednjih letih; Postojna je v deželnoknežjih rokah izpričana leta 1431 (Kosi, Grajska politika, str. 480–481). Nastanek urbarja je tako treba pomakniti z okoli leta 1420 v trideseta leta 15. stoletja, po dosedanjih ugotovitvah med letoma 1431 in 1439.

²³ Za umestitev nastanka urbarja pred izdajo listine je nekoliko moteča le lokacija prodane hiše. Od obeh sosedov je v urbarju naveden Herleich (*Herlach*) kot posestnik hiše in vrta. Drugi, Hans s Tahavine, se prejkone skriva za imenom krojača Hensla (*Hennsel Snejder*), saj ima ta

Posestno stanje trga, kot ga razkriva urbar,²⁴ je natančno prikazano v **Prilogi I**. Pri urbarski dajlatvi Svibenčanov je šlo več kot očitno za činž. Ta je namreč kot prvi naveden v naslovu urbarja (*vermerckht all zins, nütz, gült und rentt der herrschaft Scherffenberg*), v katerem je prvo popisano naselje trg, poleg tega pa je trg po poznejših svibenskih urbarjih (1570, 1571 in 1602) gospodstvu plačeval dajatev, imenovano dvorni činž (*Hofzins*).²⁵ V trgu (*im Markt*) naštejemo 32 posestnikov (oziroma 33, ker se Hans Angrer pojavi dvakrat), od tega štiri ženske. Povečini so imeli hišo z vrtom ali njivo ter so gospodstvu plačevali 12 pfenigov. Urbar tolikšno dajatev odmerja 24 posestim, med katerimi so tudi kovačija ter tri koče (*gadem*). Skupno število hiš je znašalo 28, pri čemer je Angrer edini premogel dve hiši, od ostalih hišarjev pa je eden imel še kočico ter en kovač oštata, na katerem je stala kovačija. Od petih posestnikov brez navedene hiše je en kovač plačeval samo od kovačije, pri prejemljeni Fuketovki srečamo vrt, njive, klet na Placu in oštata, en posestnik je imel samo njivo in dva le kočice. Največja hiša v trgu je očitno pripadala prvemu posestniku Pavlu Povšetu, saj so ji brez vrta odmerili 27 pfenigov. K višini posameznikove dajlatve so največ prispevale njive; ena je dajala 24 pfenigov, ena pa kar 68. Najbolj obremenjeni posestnik Herman Leben z dajlatvijo 72 pfenigov je temu ustrezno poleg hiše premogel dve njivi in oštata, edino nepremičnino v trgu, za katero je izpričano, v čigavih rokah je bila prej. Na dveh mestih se omenja mikrotoponim Plac, ki obstaja tudi danes, vendar ni rečeno, da se nanaša na isti prostor.²⁶ V neposredni bližini trga pa je stalo še eno domovanje, ki je v urbarju popisano drugje,

med vasmi, in sicer dvor nad župniščem (*Der hoff ob dem Pfarrhof*), na katerem je gospodaril neki Jurše.²⁷

Seštevek 28 hiš, 2 oštata ter 3 kočice znaša 33 potencialnih trških domov. Za prvo polovico 15. stoletja natanko poznamo samo še posestno stanje trga Gornji Grad, kjer so leta 1426 poimensko popisali 42 trških posestnikov.²⁸ Tako se lahko Svibno med slovenskimi trgi in mesti ponaša z drugim najstarejšim prikazom celote posestnikov in enim redkih, ki segajo še v srednji vek. Z okoli 30 domovi je bilo v tem času po velikosti primerljivo s prenekaterim kranjskim in slovenskim trgov. Sumarno število oštatoj je malo pozneje, leta 1460, izpričano za tri trge gospodstva Višnja Gora, s katerim si je svibensko gospodstvo delilo deželoskosodno mejo.²⁹ Trg Višnja Gora, kmalu zatem povzdignjen v mesto (1478), je tedaj štel 51 oštatoj, Litija 30, Šentvid pri Stični pa 16.³⁰

Svibenski urbar iz tridesetih let 15. stoletja pove marsikaj tudi o neagrarnem gospodarstvu v trgu. Kar 15 od 32 posestnikov ima obrtniško ali drugo poklicno oznako, ki je v tem času največkrat še ni mogoče imeti za podedovani priimek, ampak za nosilčev poklic. Tolikšen delež takih oznak govori o izraziti neagrarni dejavnosti svibenskih tržanov. V trgu najdemo naslednje obrtnike: štiri kovače, pri dveh tudi kovačijo, štiri krojače, krojačico (vdovo), krojača kot nekdanjega posestnika,³¹ čevljarja ter hčerko (pokojnega) mesarja. Štirje posestniki so imenovani po upravnih službah in jih je mogoče šteti za gosposčinske uslužbenke: pisar, čuvaj, mitničar in lovec, kolikor ni slednji, imenovan tudi mojster (*Majster Hanns Jeger*), opravljal kake obrtne dejavnosti in je bil Jeger že njegov priimek. Tudi pri mitničarju (*Hannse zollner*) ne vemo, za katere vrste uslužbenca je šlo, prejkone za pobiralca pristojbin na cerkvenih proščenjih v svibenskem deželskem sodišču. Na območju Svibnega namreč ne tedaj ne pozneje ni znana nobena mitnica.³²

samo kočico (*gadem*). Med njima je popisan kovač Pavel s hišo in njivo, kar bi glede na dikcijo Angrerjeve listine morala biti Angrerjeva Katarini prodana posest, pri čemer pa pogrešamo vrt. Pavel bi bil tako lahko bodisi Katarinin drugi mož, kar pomeni, da bi urbar nastal pozneje kot listina, bodisi posestnik, od katerega je Angrer pridobil posest, preden jo je prodal Katarini. Po drugi strani ni rečeno, da je zaporedje popisanih posestnikov v trgu ustrezalo fizičnemu zaporedju. Prvi popisani posestnik je, denimo, imel hišo »na Placu«, lokaciji, ki se omenja tudi pri kleti Fuketovke, popisane na 18. mestu.

- 24 SI AS 1074, Zbirka urbarjev, 79u, urbar Svibno [1. polovica 15. stoletja], fol. 1r–2r. Prim. objavo: Milkowicz, Beiträge, str. 10–11. Prim. obravnavo: Koropec, Žebnik, str. 55–57.
- 25 SI AS I, Vicedomski urad za Kranjsko, šk. 108, I/61, lit. S XIX–3, urbar gospodstva Svibno 1570, pag. 337–340; prav tam, šk. 107, I/60, lit. S III–6, urbar gospodstva Svibno 1571, fol. 161v–164; SI AS 1074, Zbirka urbarjev, II/22u, novoreformirani urbar gospodstva Svibno 1602, pag. 99–104.
- 26 Plac je prostor okoli spomenika padlim v prvi svetovni vojni in kapele sv. Križa tik pod župnijsko cerkvijo, kjer je stala v 16. stoletju zgrajena graščina, naslednica starega gradu Svibno (Potrpin, *Skriti zaklad*, str. 31–32).

27 SI AS 1074, Zbirka urbarjev, 79u, urbar Svibno [1. polovica 15. stoletja], fol. 10r.

28 Objava: Orožen, *Das Benediktiner-Stift Oberburg*, str. 311–314.

29 *Historischer Atlas*, Bl. 32.

30 Golec, Litija, str. 456; Otorepec, Ob 500-letnici, str. 282.

31 Krojačica Fridlovka (*Fridlin sneijderin*) je navedena na zadnjem mestu, enak priimek, morda osebno ime, pa je imel tudi krojač Fridl, čigar oštata je medtem prešel v druge roke (*die des Fridl snajder ist gewesen*).

32 Prim. Kosi, *Potujoči srednji vek*, priloga zemljevid Prometno omrežje na Slovenskem okrog leta 1400; Gestrin, Mitnina, str. 163, zemljevid Mitnice na Slovenskem, nastale od 10. do 16. st. – Mitnice ne poznata ne novoreformirani urbar svibenskega gospodstva (SI AS 1074, Zbirka urbarjev, II/22u, novoreformirani urbar gospodstva Svibno 1602 [1603]) ne terezijanski kataster (SI AS 174, Tere-

Za razliko od proščenj (*Kirchtag*), ki so prek zelo malo donosne stojnine izpričana v cenitvah svibenskega gospostva konec 16. in v zgodnjem 17. stoletju,³³ v virih prav tako ne zasledimo nobenega pravega sejma, vse dokler ni svibensko deželno sodišče poznega leta 1794 izposlovalo privilegija za dva sejma, od tega enega na Svibnem. Kot bomo videli, imamo iz let 1575 in 1752 celo izrecni pričevanja, da v trgu Svibno ni ne letnih ne tedenskih sejmov. Komaj si je mogoče predstavljati, da trg vsaj na svojem vrhuncu, ko je bil precej večji, v njem pa je bilo več obrtnikov kot pozneje, ne bi poznal določene oblike utečene sejemске trgovine, če nič drugega nedeljsko trgovanje ob župnijski cerkvi sv. Križa. Na Dolenjskem poročil o sejmih ne poznamo samo za dva majhna trga srednjeveškega nastanka, Svibno in Poljane (Stari trg ob Kolpi), in za dva pozno nastala novoveška trga, taborski Kostel in (Dolenjske) Toplice.³⁴ Vsi našteti bi jih nekoč prav lahko imeli, vendar so jih sčasoma izgubili. O malem trgu Litija, enem od trških sosedov Svibnega, vemo, da je bil tamkajšnji propadli tedenski sejem trikrat obnovljen z deželnoknežjim privilegijem (1443, 1514 in 1619), a je nato še enkrat ugasnil, obdržali pa so se letni sejmi.³⁵

Poleg posestnikov v urbarju in Angrerjevi listini iz leta 1439 v 15. stoletju srečamo samo še enega po imenu znanega Svibenčana, hkrati eno od zgolj štirih oseb, ki so v virih v vsej zgodovini trga izrecno označene kot tržani; drugi dve bomo spoznali leta 1513. Ludvik pl. Gall je z listino, datirano brez navedbe kraja 12. maja 1478, podelil v fevd desetino na 34 hubah v treh dolenjskih krajih svibenskemu tržanu Štefanu, Jakobove-mu sinu (*Steffan des Jacoben Sun burger ze Scherffenberg*).³⁶ Ne Štefanovega ne Jakobovega imena

še ne najdemo med trškimi posestniki v slabega pol stoletja starejšem urbarju,³⁷ omenjeno pravno dejanje pa priča o gospodarski moči posameznih Svibenčanov iztekajočega se srednjega veka.

Dragocen dokument s praga novega veka je listina o zaslišanju prič na Svibnem 17. januarja 1513 v zvezi s poskusom zasedbe svibenskega gradu s strani Helene pl. Thurn,³⁸ vdove znanega nasilneža Jurija pl. Thurna, umorjenega spomladi 1512 na Kočevskem.³⁹ Jurij je imel gospostvo v zastavi vsaj od leta 1506,⁴⁰ nato pa ga je očitno dobil v upravo njegov sorodnik Vid pl. Thurn. Zaslišanje prič so na Vidovo prošnjo opravili radeški trški sodnik in trije tamkajšnji tržani, ki so listino tudi pečatili z osebnimi pečatniki. V besedilu se poleg nekaj poimensko izpričanih svibenskih kmetov iz vasi Kremen (pri Boštanju) pojavljata dva tržana (*Burger ze Scharffenberg*), in sicer Andrijaš Krabat (*Andriasch Krabat*) in Lenart (*Lienhart*) Ruerdrich, ter še en Svibenčan z imenom Primož (*seinen Nachpaur den Primosen*). Andrijaš Krabat, ki je najprej podpiral vdovo pl. Thurn, je prestrašen po nočnem obisku dveh Heleninih hlapcev poslal svojo ženo posvarit Martina Hasiberja, grajskega oskrbnika (*Hawspfleger*) v službi Vida pl. Thurna, naj nikogar ne spusti v grad, ker gre za izdajo. Tržana Andrijaša Krabata listina imenuje Helenin rojak (*Iren Lanzman*), kar pomeni, da je – kot pove že njegov priimek – prihajal s Hrvaškega, saj je Helena pl. Thurn izvirala iz hrvaške grofovske rodbine Frankopan.⁴¹ Tudi tržan Lenart Ruerdrich je bil sodeč po priimku priseljenec, Svibno pa, kot vse kaže, v začetku 16. stoletja še vedno privlačno za priseljevanje od drugod. Omenjena listina vključuje prepis pisma, ki ga je Helena pl. Thurn slaba dva meseca prej, 28. novembra 1512, naslovila na (svibenskega trškega) sodnika in svet ter celotno srenjo (podložnikov) gospostva Svibno (*Den Ersamen N. Richter Vnd Rat auch der ganzen gmain der Herschafft Scherffenberg etc.*). Naslovnike je vljudno prosila, naj na dan sv. Andreja, 30. novembra, pošljejo k njej v Krško nekaj predstavnikov iz vrst tržanov (*etlich auß euch Burger*) in podložnikov (*auch etlich auß der gmain*), s

zijanski kataster za Kranjsko, šk. 126, RDA, N 176, No. 25, kalkulacijska tabela).

33 Stojnina je gospostvu vsakič prinašala pičlih 20 krajcarjev, in sicer po cenitvah iz let 1599 (Koropec, Žebnik, str. 75), 1603, ko je navedena kot *Standgelt in Kirchtags Zeiten* (SI AS 1, Vicedomski urad za Kranjsko, šk. 108, I/61, lit. S XIX-8, Sumari extract etc., pag. 524), in 1620 (StLA, I.Ö. HK-Akten, 1620–VIII–16, 26. 3. 1620). V terezijanskem katastru jo med prihodki gospostva pogrešamo (SI AS 174, Terezijanski kataster za Kranjsko, šk. 126, RDA, N 176, No. 25, kalkulacijska tabela).

34 Golec, *Družba v mestih*, str. 561–562.

35 Golec, Litija, str. 466–467.

36 Šlo je za desetino od prosa in lanu od 18 hub v Tihaboju pri Trebnjem, od 14 hub na Brezovem pri Gabrovki in od 2 hub v Lukovcu pri Tihaboju (ASU, Gall von Gallenstein, famiglia, Pergamene, Nr. 9, 1478 V. 12., s. 1.). Za posnetek listine se iskreno zahvaljujem kolegu Matjažu Bizjaku. Regest fevdnega pisma je naveden tudi v zapuščinskem inventarju Jurija Erazma Galla barona Gallensteina, datiranim 16. januarja 1672 v Ljubljani (SI AS 309,

Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 32, fasc. XVI, lit. G–28, pag. 4, Nr. 13).

37 SI AS 1074, Zbirka urbarjev, 79u, urbar Svibno [1. polovica 15. stoletja], fol. 1r–2r.

38 AT ÖStA, HHStA, RK, Maximiliana, 28–5–13, Eingabe der Elena, Witwe des Jörg von Thurn, betreffend Scherffenberg, 17. I. 1513.

39 Hajdinjak, »Kmetje nimajo ...«, str. 54.

40 Hajdinjak, »Kmetje nimajo ...«, str. 50.

41 Helena je bila hči grofa Ivana IX. Frankopana, ki je leta 1493 padel na Krbavskem polju v bitki s Turki (Hajdinjak, »Kmetje nimajo ...«, str. 54).

katerimi bi se rada o nečem pogovorila (*etwas mit euch zw Hanndlen Wart haben*).⁴² Pismo je pomembno, ker govori o trškem sodniku in svetu. Za zdaj ostaja zunaj naših spoznavnih možnosti, ali je Svibno tedaj dejansko premoglo ta dva organa trške samouprave, o katerih pozneje ni sledu, ali pa je šlo samo za vljudnostno naslovitev oziroma formalizem. Obstoj sodnika in trškega sveta ter s tem sloja individualno sprejetih polnopravnih tržanov ni izključen. Mali vzhodnogorenski trg Vače, v virih prvič izpričan šele leta 1429, je, denimo, sodnika in pomirje premogel že pred sredo 15. stoletja, v zgodnjem novem veku pa je imel kljub majhnosti razvito sodno-upravno samoupravo.⁴³

Poznavanje posestnega stanja Svibnega v prvi polovici 15. stoletja je toliko pomembnejše, ker bi zgolj na podlagi mlajših virov zlahka podlegli zmotnemu sklepanju, da trg v srednjem veku ni bil večji in pomembnejši kot pozneje. Kot pričajo župnijski urbarji, začeni s prvim iz leta 1499, župnija in župnijska cerkev v trgu nista imeli podložne posesti,⁴⁴ kar pomeni, da je celotna trška naselbina spadala pod svibensko gospodstvo. Je pa trg župniji plačeval desetino, ki je v urbarjih in desetinskih registrih vodena kot kolektivna dajatev⁴⁵ in šele od konca 18. stoletja do zemljiške odveze po posameznih obveznikih.⁴⁶

Posestna podoba svibenskega trga se znova razkrije šele v dveh gosposčinskih urbarjih z začetka sedemdesetih let 16. stoletja. Tako ne vemo, kdaj se je zaton trga dejansko začel in kako je potekal. Morda je trg dosegel zenit še pred nastankom urbarja iz tridesetih let 15. stoletja in je tedaj že stagniral ali celo nekoliko nazadoval, morda pa se je v naslednjih desetletjih za nekaj časa gospodarsko in demografsko okrepil. Na podlagi pavšalne višine desetine bi bilo vsako sklepanje o številu njenih plačnikov in s tem posestnikov v trgu zgolj ugibanje.

V vsakem primeru je treba pri obravnavi nazadovanja Svibnega upoštevati dvojje okoliščin. Do padca Celjskih (1456) se je trg Svibno kot dežel-noknežja posest hranil tudi iz nasprotij in konkurence s sosednjimi celjskimi Radečami in je lahko v tem pogledu pričakoval podporo svojih gospodarjev.⁴⁷ Nato je ta dejavnik odpadel, vendar ne v celoti, saj gospodstvu s trgovca nista bili v rokah istih oskrbnikov oziroma zakupnikov, tako da sta trga ostajala konkurenta. Drugi dejavnik je različen prometni položaj obeh trgov. Radeče ob izlivu Sopote v Savo so imele veliko ugodnejšo lego, še posebej po okrepitevi rečne plovbe v 16. stoletju.

MED ZATONOM IN PROPADOM

Zaton nekoč razmeroma cvetočega trga več kot nazorno prikazujejo viri iz zadnje tretjine 16. stoletja in zgodnjega 17. stoletja, ko imamo o Svibnem zopet na voljo gosposčinske urbarje in zdaj tudi podrobnejša poročila o stanju gospodstva. Tako kot ni mogoče slediti procesu zatona, temveč ga lahko v letih 1570–1602 samo konstatiramo, je le v obrisih sledljiv potek propada zahajajočega trga od začetka 17. stoletja do srede 18. stoletja, ko je popolnoma ruralizirani trg poleg graščine in mežnarije štel le še tri domove podložnikov svibenskega gospodstva.

Posestna podoba, ki jo prikazujeta gosposčinska urbarja iz let 1570 in 1571⁴⁸ (gl. Prilogo 2), je zelo drugačna od tiste v urbarju iz tridesetih let 15. stoletja. Primerjava v vseh pogledih pokaže nazadovanje trga, zdaj le še sence nekdanjega Svibnega. Dajatev, ki jo Svibenčani plačujejo gospodstvu, se imenuje dvorni činž (*Hoffzinß*) in je značilna za urbana naselja. Število posestnikov je v dobrih 130 letih od prejšnjega urbarja

42 AT ÖStA, HHStA, RK, Maximiliana, 28–5–13, Eingabe der Elena, Witwe des Jörg von Thurn, betreffend Scherffenberg, 17. I. 1513.

43 Golec, Trg Vače, str. 47–55.

44 NŠAL, NSAL 100, KAL, Knjige, Urbarji, šk. I, št. 1u, urbar stolnega kapitlja Ljubljana 1494–1500, pag. 260–268. Prim. Bizjak, Posest župnije Svibno; prav tam, Spisi, fasc. 275/1, urbar župnije Svibno 1668–1687; urbar župnije Svibno 1716 (vključuje tudi urbar posameznih cerkva). Župnijske podložnike v trgu pogrešamo tudi v terezijanskem katastru okoli leta 1750 (SI AS 174, Terezijanski kataster za Kranjsko, šk. 159, BT, L 6, stolni kapitelj v Ljubljani s pripadajočimi župnijami, No. 73–74 (župnija Svibno); prav tam, šk. 215, RDA, L 6, No. 85–90 (župnija Svibno).

45 Po župnijskem urbarju iz leta 1545 je trška desetina (*Marckht Zehendt*) znašala 16 mernikov (NŠAL, NSAL 100, KAL, fasc. 275/1, urbar župnije Svibno 1545, fol. 8v), v štiri leta mlajšem urbarskem registru (1549) pa 2 dukata (prav tam, urbarski register župnije Svibno 1549, fol. 21r) in prav toliko tudi po urbarju 1560–1569 (prav tam, urbar župnije Svibno 1560–1569, s. p.). V urbarjih iz let 1575 in 1599 jo pogrešamo (prav tam, urbar župnije Svibno 1575; urbar župnije Svibno 1599). Iz župnijskega urbarja za leto 1581 izvemo, da je desetino od 27 hub, pristave in trga (*Markht Zehent*) župniku zastavil ljubljanski stolni kapitelj, pri čemer ni navedena višina (prav tam, urbar župnije Svibno 1581, s. p.). Desetino ponovno srečamo šele v terezijanskem katastru sredi 18. stoletja, ko so »oštetarji pri gospodstvu [gradu] Svibno« plačevali župniji snopno desetino v višini vsakega tretjega snopa (SI AS 174, Terezijanski kataster za Kranjsko, šk. 108, RDA, N 97–101, No. 10, 25. 8. 1752).

46 Gl. op. 144.

47 Koropec in Curk sta zmotno navajala, da je tudi svibensko gospodstvo tako kot žebniško-radeško prišlo pod Habsburžane šele po izumrtju Celjskih (Koropec, Žebnik, str. 58 in 60; Curk, Radeče, str. 80 in 103).

48 SI AS 1, Vicedomski urad za Kranjsko, šk. 108, I/61, lit. S XIX–3, urbar gospodstva Svibno 1570, pag. 337–340; prav tam, šk. 107, I/60, lit. S III–6, urbar gospodstva Svibno 1571, fol. 161v–164.

zdrsnilo z 32 (28 hiš, 2 oštata, 3 koče) na 19 (dva se pojavita dvakrat), od katerih jih je 16 premoglo hišno posest – oštata (skupaj 21 oštata, od tega dva pusta), drugi pa samo obdelovalna zemljišča. Slednja (vrtove, njive in sadovnjak) je poleg oštata imela tudi večina oštetarjev (12 od 16). Seštevek 21 oštata kaže na preteklo posestno stanje, ki ga ni mogoče časovno definirati in nedvoumno označiti kot izhodiščno. 28 hiš v urbarju iz tridesetih let 15. stoletja bi namreč lahko pomenilo tudi tolikšno število oštata. Pred letom 1570 sta dva posestnika v svojih rokah združila po dva oštata, eden pa tri. Med štirimi posestniki brez oštata je bil vsakokratni svibenski župnik, za katerega urbar ne navaja, od česa na martinovo daje gospostvu gos; najbolj logično bi bilo, da je šlo za dajatev za zemljišče, na katerem je stalo župnišče. V enem primeru pa so tržani (*die purger, die Burger*) kot kolektiv plačevali denarno dajatev za pašo na opusteli hubi na hribu proti gradu.⁴⁹ Tako kot že v tridesetih letih 15. stoletja so Svibenčani vse dajatve poravnali v denarju (izjema sta le dva kopuna za sadovnjak), po čemer so se razlikovali od kmetov po vaseh, ki so imeli tudi naturalne obveznosti in tlako. Razpon denarnih dajatev posestnikov v trgu je znašal od 5 do 40 krajcarjev. Urbar iz leta 1570 za razliko od leto dni mlajšega urbarja vsebuje tudi davek – ta je pri posameznih posestnikih znašal od 4 krajcarje do enega goldinarja in 8 krajcarjev –, posest v trgu je v obeh enaka, le da se je na dveh posestnih enotah zamenjal gospodar.

Kolikor je mogoče sklepati iz poklicnih priimkov, ki so bili v tem času pogosto še dejanske poklicne oznake, so leta 1570 v trgu poleg mežnarja živeli trije čevljarji, pri čemer je enega naslednje leto zamenjal krojač. Med posestniki najdemo tudi pl. Obračane (Obričane), rodbino nekdanjih zastavnih imetnikov gospostva iz zadnje tretjine 15. stoletja,⁵⁰ in sicer s pustim oštatom in vrtom. Malo po nastanku urbarjev iz let 1570 in 1571 pa je izpričan edini znani svibenski kramar Blaž Ferk, hkrati brodnik čez Savo pri Kompolju, ki ga srečamo med kmečkim uporom 1573, ko je sodeloval z uporniki.⁵¹ Njegov priimek Ferk označuje brod-

nika, v resnici pa bi se lahko pisal tudi drugače. Morda je identičen z edinim Blažem med trškimi posestniki, imenovanim Blaže Vresk, po obeh urbarjih gospodarjem oštata in dveh vrtov.

O stanju trga v tem času prinaša nekaj ključnih podatkov poročilo deželno knežje reformacijske komisije iz leta 1575,⁵² ki med drugim pokaže občutne razlike z malo prej vizitiranim sosednjim trgom Radeče. Pomenljivo je, da je komisija poklicala svibenske podložnike v Radeče, ker ne na gradu Svibno ne v trgu ni našla »nobene prilžnosti«, kar pomeni ustreznih prostorov za delo (*sunst ausserhalb des Schloß In dem Flekhen abzuhandlen khain gelegenheit gewest*).⁵³ O trgu izvemo, da je v njem stala novozgrajena pristava, v kateri je prebival gosposčinski oskrbnik (*hat ain Pfleger Sein Wohnung in dem Neü erbauten Maijrhof, So Aller Negst vndter dem Schloß Im Flekhen gelegen*).⁵⁴ Grad je bil sicer še v dokaj dobrem stanju, zaradi visoke lege in v poletnem času pogostih udarov strel pa ne več naseljen (*nit bewohnt*), ampak so ga uporabljali le še za hrambo žita in drugega. Trg oziroma kraj (*Flekhen*)⁵⁵ pod gradom se, kot pravi poročilo, sicer imenuje tržec (*gleichwol Ain Märkhtl genant*), vendar ni tu nobenega tedenskega ali drugega sejma (*Alda weder wochen Noch andere Märkhtag gehalten*). Glede na to, da trgi praviloma niso imeli obzidja, je zanimivo, da je komisija posebej zapisala, da je trg povsem odprt (*Ain Freij offens vnd vngespertes wesen*). Prebivalci (*die Inwohner*), kot poročilo imenuje Svibenčane, in ne tržani, naj bi komisiji predložili zapisane svoboščine (*Ainichen Schein oder habende freijhaiten fürzubringen*), kar se ni zgodilo. Poročilo tako ugotavlja, da nimajo ne pomirja ne kazenskega sodstva, ampak vse to opravlja gospostvo (*wir sñ dann weder Purkhfrid, Stokh Noch Halßgericht haben, Sonndern wirdet Alles durch die Herschaft ge-*

pravdo. O upornikih pri Kompolju brez navedbe Blaža Ferka prim. Grafenauer, *Boj za staro pravdo*, str. 294–295, in Grafenauer, *Kmečki upori*, str. 249 in 459 (op. 187). Tudi pri Grafenauerju citirano Račkijevo gradivo o kmečkem uporuh navaja kompolskega brodnika brez imena (Rački, *Gradja za poviest*, str. 257).

52 Prim. Koropec, Žebnik, Radeče in Svibno, str. 73.

53 SI AS I, Vicedomski urad za Kranjsko, šk. 108, I/61, lit. S XIX–6, 8. 6. 1575, pag. 493.

54 Prav tam, pag. 507. – Koropec na podlagi gradiva notranjeavstrijske dvorne komore navaja, da sta v trgu pod gradom nova pristava (*Maierhof*) in novo upravno poslopje (*Ambthaus*), katerih zidava je takratnega zastavnega imetnika stala 1000 goldinarjev (Koropec, Žebnik, str. 73), vendar je šlo po vsem sodeč za eno samo poslopje, hkrati pristavo in oskrbnikovo upravno ter stanovanjsko zgradbo.

55 Kot »Flecken« so se pogosto naslavliali manj pomembni trgi, ni pa mogoče vsebine izraza vselej nedvoumno enačiti s trgom kot takšnim (prim. Stooß, *Forschungen*, str. 241 sl.).

49 Ta pusta huba je glede na lego prejkone identična z opustelo hubo, ki je v urbarju iz tridesetih let 15. stoletja popisana med dvorom nad župniščem in vasjo Počakov: »am perg gegen Scherffenberg ist ain öde huben« (SI AS 1074, Zbirka urbarjev, 79u, urbar Svibno [1. polovica 15. stoletja], fol. 10r).

50 Obračani so bili zastavni imetniki Svibnega od leta 1469 in še po letu 1479, ne pa več leta 1489 (Kos, *Blesk zlate krone*, str. 38).

51 Koropec, Žebnik, str. 73, v zvezi s Ferkom citira fond notranjeavstrijske dvorne komore v Štajerskem deželnem arhivu v Gradcu in Grafenauerjev *Boj za staro*

rechtfertigt).⁵⁶ Če bi Svibno premoglo lastnega trškega sodnika, četudi bi ga postavljalo gospodstvo, in kakršne koli sodne pravice, bi se to nedvomno znašlo v poročilu, tako kot sočasno komisijsko poročilo govori o izvoljenem trškem sodniku in trškem sodstvu v sosednjih Radečah.⁵⁷ Sosednji trg ob Savi je bil po leto dni mlajšem reformiranem urbarju radeškega gospodstva (1576) s 67 plačniki dvornega činža tudi več kot trikrat večji od svibenskega trga.⁵⁸

Radeški urbar vsebuje še zadnji namig, da bi Svibno utegnili kdaj imeti trški svet. Pri opisu krvnega sodstva namreč pravi, da deželsko sodišče za prisednike h krvnim pravdam poleg sodnika in sveta trga Radeče pokliče po nekaj svétnikov (*etliche Rattsfreundt*) iz mesteca (*Stättl*) Krško in trga Svibno (*Flecken Scharffenberg*) ter iz drugih najbližjih trgov (*negst vmbgelegenen Flecken*).⁵⁹ Takšna omemba svétnikov je sama po sebi pre-splošna, da bi lahko služila za neizpodbiten dokaz o obstoju svibenskega trškega sveta. Tržane Svibnega so sicer v tem času vabili tudi h krvnim pravdam gospodstva Gamberk na drugi strani Save. Gamberški urbar iz leta 1571 govori o vabljenju treh ali štirih tržanov z Vač in Svibnega (*von Wotsch auch von Scharffenbergkh ain dreij, oder vier burger*).⁶⁰

Prvi ohranjeni reformirani urbar svibenskega gospodstva, ki vsebuje tudi tovrstne podatke upravno-sodne narave, je šele iz leta 1602 in je hkrati sploh zadnji znani urbar pred sredo 18. stoletja. V posebnih členih ni mogoče najti nikakršne omembe trga ali tržanov,⁶¹ kar jasno pove, da je bil trg vključen v upravno-sodni in gospodarski sistem gospodstva enako kot kmetje. Celotno pri krvnem sodstvu svibensko deželsko sodišče ni imelo navade vabiti prisednikov iz bližnjih trgov in mest kot tudi ne domačih tržanov, ampak so prisedništvo sestavljali vsi župani (*alle Supp Leüth*). V civilnem sodstvu, ko je šlo za dedovanjske in druge tožbe med podložniki, je na prvi stopnji odločal gosposki oskrbnik v gradu Svibno (prizive

je obravnavalo vicedomsko sodišče v Ljubljani), kamor so bili po potrebi dolžni priti k obravnavam tudi župani (*die Supp Leüth*).⁶² Iz povedanega lahko kvečjemu sklepamo, da je imel tudi trg tako kot posamezne vasi oziroma soseske postavljene ali izvoljene župana, ki se ni v ničemer razlikoval od drugih županov.

Pri popisu dvornega činža v trgu pritegneta pozornost oznaki za prebivalce trga in za trg kot tak. Svibenčani so imenovani zgolj »prebivalci« (*Innwoner*), Svibno pa ima oznako *Fleckhen*,⁶³ nič več *Markt* kot v vseh urbarjih dotlej. To sicer ne pomeni, da urbar kraju odreka trški naslov, ga pa hierarhično umešča nekoliko nižje.⁶⁴ Tržani kot skupnost se sicer še pojavljajo v popisu dvornega činža pri pusti hubi (*die Burger*) in v izvlečku urbarja (*der Burger Hofzins*),⁶⁵ kar je, kolikor je znano, zadnjič. Pozneje v razpoložljivih virih niso s takim naslovom izpričani ne posamezniki ne skupnost tržanov.

Posestno stanje trga, kot ga prikazuje popis dvornega činža v urbarju iz leta 1602, se je v zadnjih treh desetletjih od urbarja iz leta 1571 nekoliko spremenilo (gl. Prilogo 2). Število oštátov je sicer ostalo enako (21), je pa rahlo nazadovalo številčno stanje posestnikov. Potem ko jih je bilo leta 1571 še 19, jih zdaj naštejemo 17, pri čemer sta v skupno število obakrat zajeta vsakokratni župnik, ki je na martinovo dajal gos, in pusta huba na hribu proti gradu, prepuščena tržanom za pašo. Za zmanjšanje števila posestnikov je »poskrbel« župnik Marko N. (*Herr Marx Pharrer*),⁶⁶ v čigar roke je prišla posest treh nekdanjih posestnikov, tako da je imel skupno štiri oštate, dve njivi in vrt. Od 17 poimensko izpričanih posestnikov leta 1571 (brez župnika in skupnosti tržanov) je bilo po dobrih tridesetih letih istih le še pet⁶⁷ ali manj kot tretjina, enega posestnika pa je nasledil posestnik z enakim poklicnim priimkom oziroma poklicem čevljar, najverjetneje sin.⁶⁸ Eden od nekoč treh oštátov Andreja Potočnika je iz zasebnih rok prešel v cerkvene, saj so ga zdaj imeli ključarji župnijske

56 SI AS 1, Vicedomski urad za Kranjsko, šk. 108, I/61, lit. S XIX–6, 8. 6. 1575, pag. 506–507.

57 SI AS 1, Vicedomski urad za Kranjsko, šk. 107, I/60, lit. S XIII–3, 27. 3. 1575, pag. 546–549. Prim. Koropec, Žebnik, str. 64.

58 Od tega je bilo 34 plačnikov popisanih v (ožjem) trgu, 33 pa v Krakovem, med zadnjimi tudi trški sodnik (SI AS 1, Vicedomski urad za Kranjsko, šk. 107, I/60, lit. S X, reformirani urbar gospodstva Žebnik oziroma Radeče 1576, pag. 282–299).

59 Prav tam, pag. 318–319. Prim. Koropec, Žebnik, str. 65.

60 SI AS 1074, Zbirka urbarjev, I/10u, reformirani urbar gospodstva Gamberk 1571, pag. 146. Prim. Golec, Trg Vače, str. 55.

61 SI AS 1074, Zbirka urbarjev, II/22u, novoreformirani urbar gospodstva Svibno 1602 [1603], pag. 441–466.

62 Prav tam, pag. 450.

63 Prav tam, pag. 99.

64 O pomenu izraza Flecken gl. op. 55.

65 SI AS 1, Vicedomski urad za Kranjsko, šk. 108, I/61, lit. S XIX–8, Sumari extract etc., pag. 517.

66 Ni znano, kdo je bil leta 1602 svibenski župnik. Oznaka »gospod Marko župnik« (*Herr Marx Pharrer*) se najverjetneje ne nanaša na Ljubljana Marka Latomusa, po Pokornu svibenskega župnijskega vikarja šele v letih 1608–1616, je pa leta 1600 kaplanoval na Svibnem kot komaj posvečen duhovnik (NŠAL, NŠAL 572, Zapuščina Franc Pokorn, šk. 380, Svibno, pola b).

67 Mežnar Motl/Matl, čevljar Lavre, Valent Pavlič, Ruprecht in Mihel Jauk.

68 Obe posesti čevljarja Marka sta bili zdaj v rokah čevljarja Jurija.

Svibno na Clobucciarichevi risbi iz okoli leta 1603 (Popelka, Die Landesaufnahme Innerösterreichs, Tafel XXV, št. 100).

cerkve sv. Križa, medtem ko je prej pusti oštat pl. Obračanov spet »oživel« in bil leta 1602 v rokah vdove Jurija Kacijanerja, v katerem prepoznamo nekdanjega gosposčinskega oskrbnika.⁶⁹ Poklicni priimek oziroma oznako so poleg mežnarja tudi v tem urbarju imeli trije posestniki – dva čevljarja in kovač.

Sočasno z urbarjem je okoli leta 1603 nastala prva upodobitev gradu in majhnega dela trga Svibno, preprosta risba s tušem avguštinskega redovnika Johannes Clobucciaricha. Grad je bil tedaj še zastrešen, le na treh stolpih zunanega obzidnega obroča so strehe že manjkale. V ospredju je na levi upodobljena novoveška graščina v trgu in na desni župnijska cerkev sv. Križa, na strmini grajskega hriba pa je izpisano slovensko ime kraja, Sviben (*Suiben*),⁷⁰ njegov prvi znani zapis.

Od zgodnjega 17. stoletja do nastanka terezijanskega katastra sredi 18. stoletja je struktura razpoložljivih virov o trgu bistveno manj ugodna, kar je v prvi vrsti povezano z dejstvom, da gospostvo Svibno ni bilo več deželnoknežje, ampak je tako kot velika večina komorne posesti s prodajo prešlo v zasebne plemiške roke. Leta 1620 so ga kupili bratje pl. Waz,⁷¹ katerih rodbina, najprej povzdignjena v barone in nato v grofe Wazenberge, ga je obdržala skoraj eno stoletje, do leta 1707,

ko je prešlo na barone Apfalterreje.⁷² V njihovih rokah je ostalo nadaljnega pol stoletja do prodaje na dražbi leta 1762 Michelangelu baronu Zoisu, čigar rodbina je tu gospodarila do leta 1834.⁷³ Koliko je na nazadovanje trga vplival morebitni spremenjeni odnos zemljiških gospodov in njihovih upraviteljev, ostaja zunaj naših spoznavnih možnosti, tako kot lahko le v grobih obrisih sledimo praznjenju in propadanju trga. Za skoraj poldrugo stoletje od začetka 17. do srede 18. stoletja ni namreč na voljo noben urbarski vir, popis posestnikov ali numerični podatek o trgu.

Tudi Valvasorjeva *Slava vojvodine Kranjske* (1689) mu namenja le nekaj besed, niti ne celega stavka.⁷⁴ Pomenljivo je, da je Valvasor Svibno uvrstil na seznam trgov na Dolenjskem⁷⁵ in prikazal njegov grb,⁷⁶ na drugi strani pa je iz njegovih besed mogoče razumeti, da je trg kot tak že stvar preteklosti. V XI. knjigi *Slave* v opisu svibenskega gradu najprej trg zgolj ošvrkne v navedbi, da je do strmega hriba z ruševinami starega svibenskega gradu mogoče priti edinole z ene strani, iz trga (*von dem Marckt hinauf*). Nato pa pravi, da so nedaleč od novega gradu, ki stoji takoj pod starim, vendar prav tako na hribu, župnijska cerkev in nekaj majhnih hiš, ki so nekoč (!) sestavljale trg (*etliche kleine Häuser so ehedessen einen Marckt formirten*).⁷⁷ V omenjeni knjigi *Slave*, imenovani tudi knjiga gradov, samo dva kranjska trga pogrešamo tako v naslovu bakrorezne upodobitve gradu s trgom kakor v uvodnem opisu zadevajočega poglavja. Poleg Svibnega je tak še Turjak,⁷⁸ pri čemer sta oba spadala med najmanjše kranjske trge.

Preden se posvetimo Valvasorjevim upodobitvam Svibnega, se pomudimo pri obeh njegovih prikazih svibenskega trškega grba – v barvni različici v rokopisni grbovni knjigi (1687–88)⁷⁹ in v črno-beli v *Slavi vojvodine Kranjske* (1689).⁸⁰ Podoba na grbovnem ščitu je v obeh primerih v osnovi enaka: tri trikotne ploskve, dve obrnjeni s konico navzdol in srednja navzgor, ter krona v zgornjem delu na njihovem stičišču. Barvna različica grba razkriva tri barve ploskev – modro, belo in rdečo –,

⁷² SI AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, knj. 6 (1662–1757), fol. 508.

⁷³ Prav tam; Smole, *Graščine*, str. 474.

⁷⁴ Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 498.

⁷⁵ Valvasor, *Die Ehre II*, str. 175.

⁷⁶ Valvasor, *Die Ehre IX*, str. 121.

⁷⁷ Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 498.

⁷⁸ Valvasorjev bežni opis trga Turjak je podoben opisu svibenskega trga: »Tik za gradom je trg Turjak, ki je majhen in ima maloštevilne ter slabe hiše« (Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 27). Za razliko od Svibnega je na dveh bakrorezih turjaškega gradu ob skupini hiš tudi napis trg: *Der Marckt; Marckt zu Aue[r]sperg* (prav tam, med str. 26 in 27).

⁷⁹ Valvasor, *Janez Vajkard: Opus Insignium*, fol. 25.

⁸⁰ Valvasor, *Die Ehre IX*, str. 121.

⁶⁹ Jurij Kacijaner je bil oskrbnik oziroma upravitelj gospostva ob nastanku obeh urbarjev v letih 1570 in 1571 ter nato vsaj še leta 1581 (Koropec, *Žebnik*, str. 72).

⁷⁰ Popelka, *Die Landesaufnahme Innerösterreichs*, Tafel XXV, št. 100. Prim. Stopar, *Grajske stavbe*, str. 143 (izsek upodobitve) in 148 (opis).

⁷¹ Koropec, *Žebnik*, str. 76; Smole, *Graščine*, str. 474.

Svibno po Slavi vojvodine Kranjske, 1689 (Valvasor, Die Ehre XI, str. 499).

Realistična podoba Svibnega po Valvasorjevi sklicni knjigi, 1678–79 (Valvasor, Topografija Kranjske 1678–1679, pag. 265).

krona pa je zlata. Barve so tako kot zlata krona vzete iz Valvasorjevega grba grofovske rodbine Schärffenberg, in sicer iz ene od treh različic, upodobljenih v grbovni knjigi.⁸¹ Kranjski polihistor si je svibenski trški grb skoraj brez dvoma izmislil, kar ni bil osamljen primer. Tako kot grb tega trga so namreč tudi grbi nekaterih drugih, zlasti marginalnih trgov izpričani samo pri njem.⁸²

Posebno vprašanje je slikovna podoba trga v Valvasorjevih delih. Gre za tri upodobitve, ki doslej med seboj prav tako še niso bile primerjane. V XI. knjigi *Slave vojvodine Kranjske* najdemo tri bakrorezne prikaze Svibnega: na dveh sta z vzhodne in severovzhodne strani upodobljeni

razvalina starega gradu in pod njo obzidana župnijska cerkev sv. Križa,⁸³ na prvi pa iz smeri juga tudi enonadstropna graščina (spodnji grad) z gospodarskim poslopjem na ograjenem vrtu ter del trga. V slednjem so stavbe na obeh straneh ceste nanizane v sklenjeni pozidavi. Na levi, kjer se naselje konča z graščino, jih naštejemo pet, od tega so tri ali štiri nadstropne, na desni strani ceste pa šest, med njimi je najbrž ena nadstropna, in za njimi štiri (gospodarske) objekte.⁸⁴ Pri obcestnih stavbah sklenjene pozidave gre v vseh primerih zelo verjetno za stanovanjske hiše, ki jih je skupaj z graščino ducat. Mogoče je sklepati na obstoj še katere v ospredju, ki je upodobitev ni zajela, trška naselbina pa daje vtis ravne lege, kar ne ustreza dejanski konfiguraciji terena.

⁸¹ Drugi grb Schärffenbergov ima samo zlato krono na modri podlagi, tretjega pa sestavljajo zlata krona ter na rdeči ploskvi trije beli vrhovi, vsak s po enim belim ptičem (Valvasor, Janez Vajkard: *Opus Insignium*, fol. 91).

⁸² Otorepec, Valvasorjeva grbovna knjiga, str. 40.

⁸³ Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 499 in 500.

⁸⁴ Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 499.

Za razliko od obeh upodobitev grajske razvaline z župnijsko cerkvijo (na desni strani obrezanih zaradi formata *Slave*) ta bakrorezni prikaz Svibnega ni identičen z onim v desetletje prej izdani Valvasorjevi *Topografiji Kranjske* (1679), ampak je bil izdelan na novo posebej za *Slavo*. Razlike med njima so več kot očitne. Ne samo, da je v *Slavi* cesta nekoliko širša in graščina občutno daljša, ampak je dodan skoraj celoten trški del v ospredju. V *Topografiji* so namreč prikazani samo štirje objekti: na levi strani ceste graščina z vrtnim poslopjem, na desni pa višja, domnevno nadstropna stavba z dolgim objektom pod cerkvijo, postavljenim prečno na cesto.⁸⁵ Realistično podobo naselja razkriva skicna knjiga iz let 1678–79 s predlogami za obe Valvasorjevi knjižni izdaji, v kateri so vse tri skice Svibnega,⁸⁶ delo polihistorjevega zelo natančnega sodelavca Justusa van der Nypoorta.⁸⁷ Glavna skica prikazuje samo toliko, kot je vidno v *Topografiji* (1679), kar pomeni, da se upodobitev glavnine trga v *Slavi* (1689) – nič manj kot 13 od 17 objektov – ne opira na terensko skico, ampak je zgolj plod bakrorezčeve domišljije. Bakrorezec je bil obakrat isti, Andreas Trost, ki je podpisan na enem od obeh bakrorezov svibenskega gradu s cerkvijo in je trg najverjetneje povečal skladno z Valvasorjevimi navodili.

Na Valvasorjevih upodobitvah – skici in obeh bakrorezih – bi poleg graščine pričakovali še eno večjo stavbo – župnišče. Vendar tega tedaj ni bilo več v trgu, ampak ga je že sredi 17. stoletja nadomestilo novo župnišče pri kapeli sv. Janeza Evangelista na Počakovem, dobre četrte ure od župnijske cerkve, kjer je nato zrasla še kaplanija.⁸⁸

Preselitev sedeža župnika iz trga, v katerega se ni nikoli več vrnil,⁸⁹ sicer ni imela večjega vpliva na življenje v trški naselbini, saj so nedeljske maše in druga bogoslužja še vedno potekala v župnijski cerkvi sv. Križa.

Glede na navedena spoznanja o zunanji podobi trga in prej omenjene Valvasorjeve besede, da nedaleč od novega gradu stoji nekaj majhnih hiš, ki so nekoč (!) sestavljale trg,⁹⁰ se naravnost vsiljuje vprašanje, ali je bilo Svibno že v zadnji četrtini 17. stoletja le še ruralni zaselek z graščino, mežnarijo in tremi podložniškimi domovi kakor ob nastanku terezijanskega katastra sredi 18. stoletja. Pri ugotavljanju njegove obljudenosti od začetka 17. do srede 18. stoletja – med urbarjem iz leta 1602 in terezijanskim katastrom – se je mogoče opreti le na župnijske matične knjige, ki se začnejo s prvo krstno matico leta 1653 in so zlasti za prvo polovico 18. stoletja ohranjene zelo pomanjkljivo.⁹¹ Tako je neprimerno lažje spremljati svibenske prebivalce v zadnji tretjini 17. in v prvih letih 18. stoletja, v obdobju, ko so nastali tudi Valvasorjev opis in upodobitve. V razponu četrte stoletja (1670–1673, 1681–1684 in 1685–1703)⁹² na lokaciji Svibno oziroma trg zasledimo krščenice 15 zakonskih parov (14 različnih priimkov),⁹³

ob tej cerkvi zgradil kaplanijo za kaplana (prav tam, str. 803). Pokorn Schreiberjevo gradnjo kaplanije postavlja v leto 1679 (NŠAL, NŠAL 572, Zapuščina Franc Pokorn, šk. 380, Svibno, pola b).

85 Valvasor, *Topographia Ducatus Carnioliae Modernae*, sl. 235 (vsi trije bakrorezi imajo enako signaturo 235). Prim. opis Svibnega v: Curk, Radeče, str. 103. – Med bakrorezoma z upodobitvijo trga v *Slavi* in *Topografiji* je razlika tudi v naslovu. V *Topografiji* je pod nemškim imenom *Sharffenberg* še slovensko *Svibn*, v *Slavi* pa le nemško *Schärffenberg*.

86 Valvasor, *Topografija Kranjske 1678–1679*, pag. 264, 265 in 267.

87 O Nypoortovem avtorstvu večjega dela Valvasorjevih skicnih predlog gl. Lubej, Justus van der Nypoort, zlasti str. 55–56.

88 Župnišče ob kapeli sv. Janeza Evangelista se prvič omenja v škofijski vizitaciji leta 1661. Po navedbi v vizitaciji iz leta 1668 je kapelo sezidal župnijski vikar Janez Arichar leta 1642 (po Valvasorju 1646), zaradi velike razdalje med župniščem in župnijsko cerkvijo pa naj bi ob hudem mrazu in snegu rabila za podeljevanje zakramentov. Leta 1668 še ni bila posvečena, ker ni imela primerne dotacije. Lavrič, *Ljubljanska škofija*, str. 174; prim. Höfler, *Gradivo*, str. 191; Valvasor, *Die Ehre VIII*, str. 803. – Valvasor pri opisu župnije pravi, da podružnica sv. Janeza stoji blizu župnišča ter da v njej krščujejo in opravljajo poroke, ker je župnijska cerkev od župnišča oddaljena četrte ure hoda (Valvasor, *Die Ehre VIII*, str. 803). Gradnje župnišča ne omenja, pač pa pove, da je župnik Franc Ludvik Schreiber, ki je župnijo prevzel leta 1669 (prav tam, str. 801),

89 Leta 1973 je bilo župnišče pri cerkvi sv. Janeza Evangelista prodano in zgrajeno novo pri cerkvi sv. Marjete na Jag-njenici, ki je s tem postala sožupnijska cerkev svibenske župnije (Curk, Radeče, str. 102). Cerkev sv. Janeza Evangelista danes ni več sožupnijska (informacija župnika Janeza Jasenca, 13. 1. 2025).

90 Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 498.

91 NŠAL, ŽA Svibno, Matične knjige, R 1653–1658 (P 1657–1658), R 1659–1671 (P 1659–1671), R 1671–1684, R 1685–1701, R 1701–1713, P 1717–1768. – Izgubljene so krstne matice iz polstoletnega obdobja 1713–1764, mrliške pa se začenejo šele leta 1777. Prvo polovico 18. stoletja tako še najbolj pokriva poročna matica 1717–1768. V maticah je sprva zelo malo krajev, precej redno se navajajo od srede leta 1668, nakar jih v krstni matici 1701–1713 in poročni 1717–1768 praviloma nadomeščajo soseske.

92 V krstni matici 1671–1684 je vrzel od 11. aprila 1673 do 13. septembra 1681. Knjiga se konča 27. aprila 1684, naslednja pa se začne 9. julija 1685.

93 Identificirani zakonski pari so: Janez in Jera Burja (NŠAL, ŽA Svibno, Matične knjige, R 1659–1671 (P 1659–1671), fol. 80v, 25. 3. 1670, ex *Sharffenberg prope vicinitatem*), Matija in Marija Špegler (prav tam, fol. 84v, 28. 10. 1670, ex *opido*), Jernej in Helena Zore (prav tam, R 1671–1684, fol. 8r, 18. 1. 1672, *Ispod Suibna*), Ahac in Jera Božič (prav tam, fol. 24v, 30. 4. 1682, ex *Scharffenberg*; R 1685–1701, fol. 6v, 7. 3. 1686, ex *opido Schörffenberg*; fol. 28r, 25. 9. 1688, ex *Scharffenberg*), Gregor in Elizabeta Musar (prav tam, fol. 25v, 2. 7. 1682, *infra Scharffenberg*), Janez in Neža Gracar (?) (prav tam, fol. 26v, 6. 10. 1682, ex *oppido Scharffenbergensi*), Matija in Jera Simončič (prav tam, fol. 41v, 24. 4. 1684, *In oppido Scharffenberg*), Matija in Katarina Repovž (prav tam, R

pri čemer je v to število zajeto tudi lociranje »pod Svibnim« (*pod Suibnam, infra Scharffenberg* ipd.), ki se pojavi štirikrat in se najverjetneje brez izjeme nanaša na trg.⁹⁴ Od svibenskih priimkov v urbarju iz leta 1602 sta se v najboljšem primeru obdržala dva, Šuštar in Kovač, kolikor ni šlo v urbarju za poklicni oznaki in ne za rodbinski imeni, leta 1669 pa je izpričan priimek Jug, ki ga poznata že urbarja iz let 1570 in 1571.⁹⁵

Trg v Valvasorjevem času torej še ni bil tako izprazen kakor ob nastanku terezijanskega katastra okoli leta 1750. Verjetno je imel nekaj domov manj kakor po urbarju iz leta 1602, tako da lahko govorimo o desetini ali ducatu hiš. Valvasor je s formulacijo, da je nekaj majhnih hiš nekoč (!) sestavljalo trg, mislil na funkcijsko ugasnitev trga. Majhno podgrajsko naselje se je najverjetneje že dotlej močno ruraliziralo, pogrešalo je sejme⁹⁶ in druge atribute trškosti. Poleg tega je kranjski polihistor od domačinov utegnil izvedeti, da je bil trg nekda precej večji in pomembnejši.

Proces intenzivnega praznjenja domov je mogoče umestiti šele v prvo polovico omenjenega stoletja. Kako in zakaj je do tega prišlo? Izpraznitev trških oštatov in zmanjšanje števila njihovih gospodarjev na vsega tri sta pomenila samo zaključek daljšega naravnega procesa. Morda je piko na *i* dodal kak požar, po katerem že tako maloštevilni prebivalci niso več obnovili svojih uničenih domov. Razlogov za vztrajanje na odmaknjenem in gospodarsko neperspektivnem Svibnem je bilo vsekakor še manj kot prej, potem ko se je od dobe cesarja Karla VI. (1711–1740) močno

okrepila savska plovba po regulirani strugi reke⁹⁷ in je posledično oslabil kopenski tranzitni promet vzdolž doline Sopote mimo Svibnega. Poleg tega sta bila grad in trg najverjetneje vseskozi odmaknjena tudi od te kopenske prometnice, kot stanje poti prikazuje jožefinski vojaški zemljevid (1784–1787),⁹⁸ o čemer bo še govor v nadaljevanju.

Posestno stanje trga se po skoraj poldrugem stoletju ponovno razkrije šele v terezijanskem katastru okoli leta 1750 (gl. **Prilogo 3**). Ta za razliko od starejših urbarjev govori tudi o pravnem položaju trških posestnikov. Svibno je v katastru dosledno imenovano trg, tokrat ne le z nemškim, ampak tudi s slovenskim imenom. Tako v eni od napovednih tabel svibenskega gospostva najdemo oznako *V Terge* in na drugem mestu še pripisano nemško ime: *V Terge oder Marckt Scharffenberg*,⁹⁹ obakrat izpod peresa gosposčinskega upravitelja.¹⁰⁰ V trgu so popisani vsega trije posestniki, vsak z zakupno tretjinsko hubo, podeljeno za eno življenje (*1/3 Mit Hueben auf 1 Leib*), kar pomeni ob povsem enakih pogojih kakor kmečka posest po vaseh.¹⁰¹ Na prvi pogled bi se zdelo, da so si trije Svibenčani na tretjine razdelili pusto hubo pod gradom, na kateri so tržani po urbarjih iz let 1570, 1571 in 1602 pasli, vendar je bilo po vsej verjetnosti drugače. Tretjinska huba je namreč pogosto ustrezala enemu oštatu, poleg tega pa so desetinski obvezniki župnije »pri gospostvu [gradu] Svibno«, stanujoči v soseski sv. Križa, leta 1752 v terezijanskem katastru označeni kot oštetarji (*die Hoffstätter beÿ der Herrschaft zu Scharffenberg*).¹⁰² Skupinsko oznako oštetarji (*Hoffstätter*) nato zasledimo še pri desetinskih obveznikih kraja Svibno (*Scharffenberg*) v župnijskem desetinskem registru iz let 1846–1852.¹⁰³

Tri svibenske tretjinske hube, v terezijanskem katastru v rokah treh trških gospodarjev, so bile tako po vsem sodeč samo izračunske enote, nastale iz oštatov, ne pa nekoč cela in zdaj na tri dele razdeljena huba. Čeprav so njihovi posestniki po subreparticijskem izkazu in izvlečku iz urbarja plačevali enake dajatve kot drugi podložniki, vse v denarju, ter imeli vsak po en dan tedenske

1685–1701, fol. 2v, 28. 9. 1685, ex *Sbiben*; fol. 57v, 23. 12. 1691, ex *Schörffenberg*), Matija in Magdalena Postsese (sic!) (prav tam, fol. 5v, 5. 2. 1686, *pod Svibnom*), Luka in Marina Skarabur (prav tam, fol. 15v, med 2. in 10. 9. 1686, ex *Suidem*), Marko in Marjeta Kukovica (prav tam, fol. 37r, 15. 7. 1689 ex *Scharffenberg*; fol. 62r, 26. 3. 1692, ex *Schörffenberg*), Luka in Uršula Šuštar (prav tam, fol. 83v, 22. 1. 1693, ex *Scharffenberg*), Matija in Helena oziroma Jera Pintar (prav tam, fol. 93r, 6. 9. 1697, ex *Scharffenberg*; fol. 108r, januar 1700, ex *oppido domest.*), Andrej in Marija Musar (prav tam, fol. 99r, 13. 7. 1698, *infra pagum Scharffenbergi*) ter Jurij in Marija Kovač (prav tam, R 1701–1713, fol. 13r, 15. 2. 1703, ex *domest. opido*).

94 V prid identičnosti lokacije »pod Svibnim« s samim Svibnim, ki se v maticah pojavlja tudi kot trg oziroma domači trg, govori dejstvo, da sta se leta 1669 drug za drugim poročila dva sorodnika Matije Juga z različnima navedbama lokacije, najprej njegova sestra *is Suibna* in nato adoptivni sin *pod Suibnam* (NŠAL, ŽA Svibno, Matične knjige R 1653–1658 (P 1657–1658), fol. 70r in 70v). Gl. tudi op. 144.

95 O Jugu gl. prejšnjo opombo, priimke v urbarjih pa v Prilogi 2.

96 Tudi Valvasor pri opisu svibenske župnije ne navaja nobenega prošenja kakor pri nekaterih drugih župnijah (Valvasor, *Die Ehre VIII*, str. 801–804).

97 Prim. Umek, Plovba po Savi.

98 *Slovenija na vojaškem zemljevidu*, sekcija 202. Prim. Kos, *Blesk zlate krone*, str. 18.

99 SI AS 174, Terezijanski kataster za Kranjsko, šk. 81, BT, N 176, No. 10, s. d. [ok. 1750].

100 V napovedni tabeli za cene je poleg nemškega zapisano še slovensko ime trga: *Marckht Scharffenberg oder Suiben* (prav tam, šk. 126, RDA, N 176, No. 7, s. d. [ok. 1750]).

101 Prav tam, No. 8, s. d. [ok. 1750].

102 Prav tam, šk. 108, RDA, N 97–101, No. 10, 25. 8. 1752.

103 NŠAL, NŠAL 100, KAL, Spisi, fasc. 275/2, izkaz snopne desetine župnijskega imenja Svibno 1846–1852, s. p.

ročne tlake.¹⁰⁴ Edino, po čemer so se nekoliko razlikovali od ostalih podložnikov, so bile delovne obveznosti. Gospodstvo jim je za svoje potrebe nalagalo prenašanje pisem in živil v bližini, trenje lanu, mlatenje žita in pranje,¹⁰⁵ zagotovo opravila, ki so bila zaradi neposredne bližine gradu že od nekdanjega zaupana trškemu oštetarjem. Kot vse kaže, so naštetih opravila zajeta v zgoraj omenjeni tedenski ročni tlaki. Nekdanja pusta huba, po starejših urbarjih prepuščena tržanom za pašo, se v katastru ne pojavlja, ampak je prejkone identična z majhnim grmičastim gozdom in pašnikom (*haben ein kleines Gestreijss, und Vüchwaidt*).¹⁰⁶ Od treh trških posestnikov se je samo eden ukvarjal z obrtno dejavnostjo, in sicer s kovaštvom, pri čemer se je tudi pisal Kovač.¹⁰⁷ Vse tri priimke svibenskih posestnikov – Kovač, Musar in Božič – srečamo v trgu tudi v župnijskih maticah konec 17. in v začetku 18. stoletja.¹⁰⁸ Snopno desetino sta dva gospodarja v trgu plačevala župniji, tretji pa svibenskemu gospodstvu.¹⁰⁹

V katastru najbolj od vsega preseneča zakupni status posesti, podeljene za samo eno življenje – tem bolj, ker po znani listini iz leta 1439 sodimo, da je bila tedaj posest v trgu vsaj deloma, če ne v celoti kupnopravna ali celo prostolastna. Nazadovanje je več kot očitno, pri čemer ne vemo, kdaj v tristoletnem časovnem razponu in kako je prišlo do tako drastične degradacije pravnega razmerja med posestniki in posestjo.

Sodeč po katastru posestniki v trgu sredi 18. stoletja še niso posedovali njivskih in vrtnih parcel, podložnih župnijski in trem podružničnim cerkvam. Imeli pa so jih leta 1787, ko so s prodajo na dražbi prišli pod posest Klevišče pri Polniku.¹¹⁰ Ker jih v katastrskih napovednih tabelah

omenjenih cerkva sredi 18. stoletja še pogrešamo,¹¹¹ so jih cerkvena imenja morala pridobiti šele v vmesnem času.

Med spisi terezijanskega katastra ima posebno izpovedno vrednost poročilo višjega komisarja lokalne vizitacijske komisije za mesta Antona Jožefa pl. Vermattija, datirano v trgu Radeče 4. junija 1752.¹¹² Vermatti je spomladi in poleti tega leta ocenil hišni donos v vseh kranjskih mestih, ohranjene pa so tudi cenitvene napovedi za tri trge, med njimi za Radeče.¹¹³ Omenjeni komisar je nameraval cenitev izdelati tudi za Svibno, a je očitno najpozneje med vizitiranjem Radeč¹¹⁴ izvedel, da je svibenski trg neznan. Da bi pospešil vizitacijo in prihranil čas, je tja poslal naznanilo, naj se pri njem v Radečah skupaj s popisanimi posestniki (*Pofsefsores*) zgleda človek, ki je o trgu dobro obveščen. Ko so predenj prišli trije tamkajšnji posestniki, je od njih dobil informacije, da ni na Svibnem nobenih letnih sejmov, kaj šele tedenskih, in da svibensko gospodstvo od tega tako imenovanega trga (*von dieser sogenantnen Marckt*) ne prejema nobenih dohodkov, tako da trg dejansko ne obstaja več (*somit keine Marckt mehr in rerum natura existiret*), ampak je obravnavan kot podložna posest (*als ein rusticale Tractiret wird*). Trije podložniki posedujejo vsak po tretjino hube in so svoje nepremičnine napovedali pri gospodstvu.¹¹⁵ Kar zadeva sejmsko trgovino, je bilo stanje torej povsem enako kot leta 1575, ko Svibno prav tako ni premoglo nobenega sejma. Zato pa je bilo trško naselje tedaj, kot smo videli, še neprimerno bolj obljudeno.

Poleg treh posestnikov, ki so povsod v terezijanskem katastru popisani pri trgu, je trška naselbina štela še dve domovanji. Prvo je bila graščina, ki spričo svoje narave v katastru ni izrecno omejena,¹¹⁶ drugo pa mežnarija pri župnijski cerkvi sv. Križa, navedena povsem na koncu subreparticijskega izkaza svibenskega gospodstva iz leta 1757.¹¹⁷

Kot vse kaže, sta bili graščina in mežnarija upoštevani kot sestavni del trga ob terezijanskem

104 SI AS 174, Terezijanski kataster za Kranjsko, šk. 126, RDA, N 176, No. 9, 8. 2. 1757; N 10, 6. 9. 1754.

105 Prav tam, šk. 81, BT, N 176, No. 8, s. d. [ok. 1750].

106 Prav tam.

107 Prav tam. – Med skupno 76 gosposčinskimi podložniki se jih je le 7 ali desetina ukvarjalo tudi z neagrarno dejavnostjo: trije tesarji, dva kovača ter po en krovec in vino-toč (prav tam, No. 1–9, s. d.).

108 Gl. op. 93. – Simon Musar, eden od treh posestnikov iz terezijanskega katastra, se je poročil 20. avgusta 1730, ko ga poročna matična knjiga postavlja na Svibno: *ex Sviben* (NSAL, ŽA Svibno, Matične knjige, P 1717–1768, fol. 26v).

109 SI AS 174, Terezijanski kataster za Kranjsko, šk. 81, BT, N 176, No. 11, s. d. [ok. 1750].

110 Prav tam, šk. 108, RDA, N 97–101, Svibno, župnijska cerkev in podružnice, No. 19, 24. 3. 1787; No. 19a, s. d. – V jožefinskem katastru je v I. ledini Svibno, ki je vključevala (trško) naselje, pod Klevišče spadal samo en velik vrt, več Klevišču podložnih vrtnih in njivskih parcel pa je bilo v rokah Svibenčanov v sosednji II. ledini Svibno (SI AS 175, Jožefinski kataster za Kranjsko, šk. 229, Naborno gospodstvo Svibno, katastrska občina Sv. Križ, fasija, občina Sv. Križ, s. d. (1787–1789)).

111 SI AS 174, Terezijanski kataster za Kranjsko, šk. 59, BT, N 97–101, Svibno, župnijska cerkev in podružnice; šk. 108, RDA, N 97–101, Svibno, župnijska cerkev in podružnice.

112 Prav tam, šk. 126, RDA, N 176, gospodstvo Svibno, Nr. 15, 4. 6. 1752.

113 Golec, Zemljiški katastri, str. 287–288.

114 Vermattijeva cenitvena tabela hiš v trgu Radeče ima datum 5. junij 1752 (prav tam, str. 287, op. 19).

115 SI AS 174, Terezijanski kataster za Kranjsko, šk. 126, RDA, N 176, gospodstvo Svibno, Nr. 15, 4. 6. 1752. Prim. J. Orožen, *Ostrovharji*, str. 248.

116 Prim. Golec, Zemljiški katastri, str. 307–308.

117 SI AS 174, Terezijanski kataster za Kranjsko, šk. 126, RDA, N 176, No. 9, 8. 2. 1757.

ljudskem štetju leta 1754, katerega popisnice so ohranjene samo za ljubljansko škofijo.¹¹⁸ Za župnijo Svibno, drugače kot za druge, ni na voljo poimenski popis oseb, ampak le sumarni po posameznih krajih in zaselkih, pri čemer graščina in mežnarija nista mogli biti del nobene druge krajevne enote kakor trga. Trg Svibno (*Markht Scharffenberg*) je štel vsega 15 prebivalcev, od tega 6 moških in 9 žensk.¹¹⁹

Terezijanski kataster, prvi vir, ki omogoča relevantno primerjavo velikosti trških naselij, razkriva, da sta bila okoli leta 1750 najmanjša kranjska trga Svibno in Senožeče, vsak s samo po tremi domovi, pri čemer so tudi Senožeče doživele radikalno izpraznitev v zadnjih desetletjih.¹²⁰ Med skupno 22 trgi (brez kranjske Istre) so se med miniaturne, takšne z manj kot 20 domovi, uvrstili še Turjak (16) ter dva pozno nastala zgodnjenooveška trga, ki sta vzniknili iz protitrških taborških naselij – Kostel z 10 in Pobrežje ob Kolpi z 11 domovi.¹²¹

Svibno iz sredine 18. stoletja lahko uvrstimo ne samo med ugasle trge, kar sta v zgodnjem novem veku postala Šentvid pri Stični in Trebnje, pri katerih je ugasnil trški naslov, medtem ko sta naselji obstali,¹²² ampak mu pritiče oznaka propadli trg, čeprav naselbina fizično ni povsem izginila, kot se je zgodilo s srednjeveškima trgoma Kronovo in Otok/Gutenwerd, z zadnjim po turškem požigu leta 1473.¹²³ Pod ruševino starega svibenskega gradu, župnijsko cerkvijo in graščino je – od prvih desetletij 18. stoletja – stala le še peščica domov majhnih kmetov. Nekoč cvetoča obrtniška naselbina z okoli 30 domovi se je obenem z drastično izpraznitvijo popolnoma ruralizirala. Od obrtnikov je ostal le še kovač, sicer posestnik tretjinske hube.

Sodeč po Valvasorju Svibno v očeh zunanjih opazovalcev že konec 17. stoletja ni več nedvoumno veljalo za trg. Kot takega ga na svojem zemljevidu Kranjske iz leta 1744 ne prikazuje Janez

Dizma pl. Florijančič,¹²⁴ ki je dobro poznal realno stanje, še posebej ker je služboval kot župnik v Šmartnem pri Litiji.¹²⁵ Zemljevid ima tako pri Svibnem samo topografska znaka za graščino in grajsko razvalino. Tudi v desetletje mlajši rokopisni titularni knjigi dolenjskega domoznanca in kronista Franca Antona pl. Breckerfelda Svibno ni označeno kot trg, ampak sta pri tem toponimu (s slovenskim imenom *Suiwen*) navedena le grad (graščina) in stari grad.¹²⁶ Svibnemu, od uvedbe uradnih naselij in hišnega oštevilčenja leta 1770 sestavnemu delu kraja z imenom Sv. Križ,¹²⁷ trškega naslova prav tako ne dajejo poznejši tiskani uradni popisi krajev, šematizmi in zemljevidi.¹²⁸ Zato pa so skupino domov pod župnijsko cerkvijo sv. Križa, kot bomo videli, vsaj občasno še naprej označevali kot trg v virih domače in tudi bližnje lokalne provenience.

V jožefinskem katastru iz druge polovice osemdesetih let 18. stoletja (gl. **Prilogo 4**), pri katerega nastajanju je lokalno komisijo vodil uradnik domačega nabornega gospostva Svibno,¹²⁹ trg ni omenjen v parcelniku (fasiji ali napovedi),¹³⁰ se pa pojavi na posestnih listih dveh gospodarjev (*aus dem Mark Scharffenberg*).¹³¹ Ta kataster, sestavljen v letih 1785–89, je prvi vir, ki ponuja popolno posestno sliko kraja na teritorialni podlagi. Na skupno 15 parcelah I. ledine Svibno (*I Ried Scharffenberg*) so popisali osem stanovanjskih objektov s hišnimi številkami 1–7 in 52, začeni z gradom (graščino) s hišno št. 1 in mežna-

118 O štetju gl. Valenčič, Štetje prebivalstva (o župniji Svibno str. 29).

119 NŠAL, NŠAL 100, KAL, fasc. 119/II, Svibno, s. d. [1754]. – Popis izkazuje naslednjo strukturo: 5 oseb v starosti do 15 let (1 moški in 4 ženske), 7 v starostni skupini 20–40 let (2 poročena in 1 samski moški ter po 2 poročeni in samski ženski), 2 v starosti 40–50 let (1 poročen moški in 1 poročena ženska) ter en poročen moški, starejši od 50 let.

120 Golec, Senožeče in Prem, str. 375–377.

121 Trgi na Dolenjskem, skupaj 13, so bili nasploh zelo majhni. S povprečno 43 hišami so daleč zaostajali za gorenjskimi (povprečje 80 hiš) in zlasti notranjskimi trgi (s povprečno 115 hišami). Tako niti dva največja, Žužemberk in Ribnica, nista štela sto domov (Golec, *Družba v mestih*, str. 627–628).

122 Golec, Dolenjska mesta (3), str. 391–392.

123 Golec, Dolenjska mesta (2), str. 270–271 in 273.

124 Florijančič pl. Grienfeld, *Deželopisna karta*, list 6.

125 Župnik v Šmartnem je bil med letoma 1733 in 1738, nato pa do 1753 v Šentvidu pri Stični (<https://www.slovenskabiografija.si/oseba/sbi189985/> (januar 2025)).

126 SI AS 1073, Zbirka rokopisov, 52r, titularna knjiga, s. p. Verzeichnuß der Städte, Märkte, Schlösser, Clöster und Pfarren des löbl. Herzogthums. – Natančnejši čas nastanka titularne knjige je mogoče določiti glede na ugotovitve, da so najmlajše datacije iz leta 1754, dopisani datumi pa sledijo od leta 1755.

127 Delitev na krajevne enote in hišno oštevilčenje je v svibenskih župnijskih maticah praksa od začetka julija 1770. V zgodnjih sedemdesetih letih najdemo pri krajevni enoti Sv. Križ najvišjo hišno številko 55 (NŠAL, ŽA Svibno, Matične knjige, R 1770–1776, fol. 1r–4v). Ponekod je zabeležen tudi zaselek, tako na primer trg Svibno (*ex oppido*) (prav tam, fol. 1r in 1v).

128 *Slovenija na vojaškem zemljevidu*, sekcija 202; Opisi, str. 56; *Schematismus für das Herzogthum Krain 1795*, str. 187; Kindermann, *Atlas von Innerösterreich*, No. 10, Unterkrain oder der Neustaedtler Kreis, 1796; Hoff, *Historisch-statistisch-topographisches Gemählde*, str. 104–123; *Alphabetische Tabelle*, fol. G2; *Schematismus von Krain*, str. 350.

129 Prim. Ribnikar, Zemljiški kataster, str. 324.

130 SI AS 175, Jožefinski kataster za Kranjsko, šk. 229, Naborno gospostvo Svibno, katastrska občina Sv. Križ, fasija, občina Sv. Križ, s. d. (1787–1789).

131 Prav tam, posestni listi, št. 5 in 6, s. d. (1787–1789).

Svibno na jožefinskem vojaškem zemljevidu, 1784–87 (Slovenija na vojaškem zemljevidu, sekcija 202).

rijo s št. 2.¹³² Naselje se je torej od okoli leta 1750 povečalo za tri hiše.

Sočasno z jožefinskim katastrom je nastal jožefinski vojaški zemljevid (1784–87) z najstarejšim natančnim talnim prikazom svibenskega območja v merilu 1 : 28.800. Pri kraju Svibno (*Scharffenberg*) so prikazani samo cerkev, graščina (*Hoff*) in grajska razvalina (*Rudera*) ter shematiziranih nekaj raztresenih hiš. Župnišče poleg cerkve (sv. Janeza Evangelista) v odmaknjenem križiščnem zaselku je označeno kot župnija (*Pfarr*). V prometnem pogledu je naselje pod svibenskim gradom prikazano na koncu dovozne poti, ki ne vodi nikamor naprej. Glavna pot proti Jagnjenici in Radečam je šla namreč južno od tod, od križišča pri sv. Janezu in župnišču čez Počakovo, druga pot iz zahodne smeri pa severno, po soteski potoka Sopota.¹³³ Opisni del zemljevida pravi, da je pot proti Radečam le za silo prevozna z majhnimi kmečkimi vozovi z volovsko vprego, široka 6 do 9 čevljev (ok. 1,8–2,7 m), kamnita, polna kotanj in na mnogih mestih strma, ostale poti so le pešpoti in jezdne poti. Kot trdne zgradbe so navedeni štirje objekti: »majhen gradič« (*Ein kleines Schlössel*) ob župnijski cerkvi in četrto ure oddaljeno župnišče poleg majhne cerkve.¹³⁴

V drugi polovici 18. stoletja je Svibno izgubilo še drugo od svojih dveh ključnih funkcij. Tako kot se je dobrih sto let prej župnišče preselilo k cerkvi sv. Janeza v Počakovem, se je po letu 1762 in po vsem sodeč še pred letom 1780 premaknil sedež svibenskega gospostva in deželanskega sodišča, in sicer v poldrugo uro oddaljeni dvorec Zavrhu (pri Dolah pri Litiji), ki je dobil iste lastnike kot

svibensko gospostvo, barone Zoise.¹³⁵ Združeno posest so upravitelji oziroma zakupniki upravljali iz Zavrha.¹³⁶ Svibenska graščina je sicer še nekaj desetletij imela stanovalce, ne pa več prejšnje funkcije, kar je življenjski utrip in vlogo kraja dodatno oslabilo. V drugem desetletju 19. stoletja je stavba tudi fizično izginila.¹³⁷

¹³⁵ Michelangelo baron Zojs je gospostvo Svibno kupil na dražbi leta 1762 in ga leta 1770 izročil sinu, duhovniku Michelangelu ml. (Smole, *Graščine*, str. 474). Ta je ob smrti leta 1780 imel poleg Svibnega tudi neznano kdaj po letu 1762 pridobljeni Zavrhu (prav tam, str. 562). Iz njegovega zapuščinskega inventarja, datiranega 5. septembra 1780 v Zavrhu, je poleg Michelangelovega oziroma Mihaelovega lastništva obeh posesti razvidno, da je Zavrhu kupil od Jožefa Ernesta pl. Scarlichija, lastnika od leta 1762, in da je obe posesti leta 1778 dal v zakup bratu Avguštinu baronu Zoisu (SI AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 133, fasc. LIV, Lit. Z–4, 5. 9. 1780, pag. 1–2). Glavnina pokojnikovih premoženj je bila popisana v Zavrhu, nekaj v bratovem dvorcu Grm pri Novem mestu, na Svibnem pa samo živina in oprema na pristavi (prav tam, pag. 12).

¹³⁶ Po topografsko-zgodovinskem opisu župnije Dole pri Litiji izpod peresa župnijskega vikarja Jakoba Rožiča iz leta 1822 je imel Zavrhu tedaj že več kot 40 let v zakupu Matija Žagar, ki je obenem skrbel za blaznega lastnika Avguštin barona Zoisa (Otrin in Visočnik, *Topografsko-zgodovinski opisi*, str. 323–324). Žagarjevo družino v Zavrhu od leta 1785 srečujemo v pomanjkljivo ohranjenih maticah župnije Dole pri Litiji, Matijo najprej kot upravitelja (NŠAL, ŽA Dole pri Litiji, Matične knjige, R 1784–1812, pag. 8 in 13). Glede na skupno upravo obeh posesti je Žagar tako datiral tudi nekatere dokumente: na primer *Neudorf und Scharffenberg* (NŠAL, NŠAL 100, KAL, Spisi, fasc. 275/3, 28. 3. 1791, 26. 4. 1791), *Herrschaft Scharffenberg und Neudorf* (prav tam, 28. 3. 1791), *Scharffenberg et Neudorf* (prav tam, 18. 9. 1792).

¹³⁷ Po topografsko-zgodovinskem opisu župnije Svibno, ki ga je leta 1822 sestavil župnik Leopold Sumler, je novi svibenski grad ob vznožju hriba poleg župnijske cerkve propadel (*izt verfallen*), odkar je bilo gospostvo Svibno inkorporirano posesti Zavrhu v župniji Dole (Otrin in Visočnik, *Topografsko-zgodovinski opisi*, str. 343). Hišna št. 1,

¹³² Prav tam, fasija, občina Sv. Križ, s. d. (1787–1789).

¹³³ *Slovenija na vojaškem zemljevidu*, sekcija 202.

¹³⁴ Prav tam, Opisi, str. 56.

Svibno na franciscejski katastrski mapi leta 1825 (SI AS 176, Franciscejski kataster za Kranjsko, N 28, k. o. Sv. Križ (Svibno), mapna lista V in VIII).

Potem ko je Svibno utrpelo izgubo dveh za kraj zelo pomembnih dejavnikov – najprej sedeža župnika in nato še sedeža teritorialnega gospodstva z deželskim sodiščem –, je konec 18. stoletja vendarle doživelo pridobitev, ki je nekdanjemu trškemu naselju pod župnijsko cerkvijo, zdaj že dolgo skrčenemu na peščico hiš, dala

ki jo je grad (grasčina) imel po jožefinskem katastru okoli leta 1787–89, se v župnijskih matičnih knjigah pojavlja do leta 1812. V stavbi je nazadnje izpričana družina Ačkon, in sicer sta na tem naslovu v letih 1805 in 1806 preminila 78-letna Marija in 70-letni Blaž Ačkon, 7. oktobra 1812 pa je bila tu rojena nezakonska hči Jere Ačkon (NŠAL, ŽA Šentjurij–Podkum, Matične knjige, M 1800–1837, fol. 11 in 12; R 1800–1833, fol. 39). Stavbo so morali porušiti kmalu zatem. Hišno številko 1 je namreč ob preštevilčenju leta 1815 ali 1816 dobila mežnarija pri župnijski cerkvi sv. Križa, ki je dotlej imela številko 2 (prav tam, M 1800–1837, fol. 19 in 47). Franciscejska katastrska mapa iz leta 1825 na mestu nekdanje grasčine prikazuje le še travniško parcelo št. 1999 v rokah Avgušтина barona Zoisa kot lastnika gospodstva Svibno, stanujočega v Zavrhu (SI AS 176, Franciscejski kataster za Kranjsko, N 28, k. o. Sv. Križ (Svibno), mapni list V; zapisnik zemljiških parcel, 24. 2. 1826). Vsaj od J. Orožna dalje (1966) se v literaturi ponavlja neperverjen podatek, da je grasčina v začetku 19. stoletja pogorela (J. Orožen, *Ostrovharji*, str. 248; Stopar, *Svibno*, str. 10; Stopar, *Grajske stavbe*, str. 52). Po istem avtorju naj bi se zato uprava, sodišče in okrajna oblast preselili v Radeče, župnik pa k podružnici sv. Janeza, ker je zgorelo tudi župnišče (J. Orožen, *Ostrovharji*, str. 248). Tako kot ni poročil o požaru župnišča – župnik Sumler bi leta 1822 o tem gotovo poročal v topografsko-zgodovinskem opisu župnije (prim. Otrin in Visočnik, *Topografsko-zgodovinski opisi*, str. 342–344) –, ne držijo trditve o obeh selitvah. Sedež združenega gospodstva je namreč ostajal v Zavrhu (gl. zgoraj), sedež okrajne uprave in sodstva pa niso postale Radeče. V dobi Ilirskih provinc, po novi teritorialni ureditvi iz leta 1811, je bila občina Sv. Križ ena od štirih občin v kantonu Litija (*Napoléon et son administration*, str. 894). Po francoskem medvladju sta se uprava in sodstvo združila pri okrajni gosposki Boštanj, v Radečah pa je bil le sedež glavne občine, pod katero je spadala podobčina Sv. Križ (Svibno) (*Haupt-Ausweis*, fol. K2).

nekaj pridiha trškosti. Svibno je namreč (ponovno) postalo sejmski kraj, čeprav le z enim letnim sejmom. Vprašanje je, kdaj je nazadnje premoglo sejmsko pravico oziroma kdaj pred tem so sejmji ugasnili. Spomnimo na skoraj identični poročili iz let 1575 in 1752, da ni v trgu Svibno nobenega letnega ali tedenskega sejma. Simptomatično je dejstvo, da nova sejmska pravica zdaj ni bila podeljena Svibnemu kot trgu ali kraju, ampak deželskemu sodišču Svibno. Slednje je leta 1794 v imenu vseh sosesk (*Gemeinden*) svibenske župnije izprosilo cesarski privilegij za dva letna živinska sejma, in sicer 24. maja na Svibnem in 24. junija v Šentjuriju pod Kumom (danes Podkum).¹³⁸ Za razliko od sočasno pridobljenega šentjurijskega sejma, ki se očitno ni obdržal, svibenskega še najdemo na seznamu letnih in živinskih sejmov v šematizmu ljubljanskega gubernija leta 1835, le da z nekoliko drugačnim datumom, 20. maj. Za primerjavo kaže povedati, da so sosednje Radeče s statusom trga tedaj premogle šest sejmov.¹³⁹

V prvih desetletjih 19. stoletja Svibno razen porušena grasčine, ki že nekaj časa ni služila primarni funkciji, ni doživljalo opaznejših sprememb. Na franciscejski katastrski mapi iz leta 1825, prvem natančnem talnem prikazu Svibnega v merilu 1 : 2880, je komaj še mogoče slutiti obstoj nekdanje trške naselbine. V južnem delu raztre-

¹³⁸ SI AS 14, Gubernij v Ljubljani, II. registratura, šk. 119, fasc. 242, 1511/1794. – Prošnja se je sicer nanašala na štiri sejme, po dva v vsakem kraju, a je novomeški okrožni urad po zbranih mnenjih petih sosednjih deželskih sodišč (Slatna, Mokronog, Radeče, Otočec in Boštanj) deželnemu glavarstvu v Ljubljani priporočal omejitev na dva. Cesarski privilegij, izdan 4. aprila 1794, se je glasil na svibensko deželsko sodišče, Svibno pa v dokumentaciji za pridobitev sejma ni nikjer navedeno kot trg.

¹³⁹ *Schematismus des Laibacher Gouvernements=Gebietes*, str. 229.

senega zaselka se steka pet poti, štiri poljske in ena vaška. Najširša poljska pot (*Feldweg*) vodi od tod do križišča s t. i. komunikacijsko potjo (*Communicationsweg*) Radeče–Moravče (pri Gabrovki) pri župnišču in cerkvi sv. Janeza Evangelista. Druga poljska pot se na to priključi nižje, bliže Jagnjenici, tretja gre proti severovzhodu do potočka Sopota, četrta pa proti domačijam na vzhodu. Štiri domačije pod cerkvijo sv. Križa, ki tvorijo jedro zaselka s štirimi hišami, povezuje krožna pot, imenovana vaška pot v kraju Sv. Križ (*Dorfweg im Orte St. Crucis*). Poleg teh štirih hiš (h. št. 1, 2, 6 in 66), med katerimi sta mežnarija (h. št. 1) kot najbližja cerkvi s pokopališčem in hiša župnika Sumlerja (št. 66) z dvema parcelama, podložnima župnijskemu imenju,¹⁴⁰ je južno od stičišča poti pod Svibnim prikazanih še sedem domov (dva s h. št. 4, še eden s št. 6 ter št. 7–9 in 69).¹⁴¹ Vse stavbe so manjše in lesene, med njimi je le pet zidanih – mežnarija, župnikova hiša, dve drugi hiši in majhno gospodarsko poslopje.¹⁴² Glede na slaba štiri desetletja starejši jožefinski kataster (1787–89) pomeni 11 stanovanjskih zgradb z 9 hišnimi številkami povečanje za tri hiše. Gl. Prilogo 5.

Viri ne povedo, ali se je kateri od svibenskih gospodarjev poleg kmetovanja ukvarjal še s kakšno neagrarno dejavnostjo. Iz cenilnih operatov, dodatka k franciscejskemu katastru, izvedemo le za poklicno strukturo celotne katastrske občine Sv. Križ, ki je leta 1830 štela 133 hiš in 168 stanovanjskih strank, od tega kraj sv. Križ 73 oziroma 94. Od 168 stanovanjskih strank sta se dve ukvarjali z dušnim pastirstvom, 158 samo s kmetovanjem, nobena izključno z obrtjo, osem pa z obema dejavnostma: trije mlinarji, dva žgalca pe-

pelike ter po en kovač, krojač in valjalec sukna.¹⁴³

Kljub očitni ugasnitvi trških funkcij in propadu trga v prvi polovici 18. stoletja, ko se je Svibno skrčilo na peščico domov, se je v domačem okolju in deloma v sosesčini svibenske župnije zanj vendarle še naprej ohranjala oznaka trg. Podgrajski zaselek s tem atributom še globoko v prvo polovico 19. stoletja imenujejo viri domače župnije, in sicer tako v nemščini kot v slovenščini (*u Tergu*, *Terg*, *pod Tergam*) – zelo dosledno desetinski registri¹⁴⁴ in dokaj pogosto matične knjige. V slednjih se Svibno kot trg (*Markt Scharfenberg*) zadnjikrat pojavi leta 1840.¹⁴⁵ K ohranjanju trške oznake v uradovni praksi je poleg postopne vnovične rasti števila domov nedvomno prispevala živa raba slovenskega toponima Trg. Oznako trg (*Markt*) bi zelo verjetno našli tudi v danes pogrešanih mlajših urbarjih in zemljiški knjigi gospodstva Svibno¹⁴⁶ – tem prej zato, ker jo, kot smo videli, srečamo v jožefinskem katastru in ker jo

¹⁴³ SI AS 176, Franciscejski kataster za Kranjsko, Cenilni operati, N 28, k. o. Sv. Križ (Svibno), cenilni elaborat, uvod, & 3.

¹⁴⁴ V desetinskih registrih za obdobji 1790–93 in 1793–99 je bivališče petih obveznikov v soseski sv. Križa, stanujočih na h. št. 2, 4, 5 in 6, navedeno kot »u Tergu«, pri obvezniku s h. št. 7 pa »pod Tergam« (NŠAL, NŠAL 100, KAL, Spisi, fasc. 275/1, register žitne desetine in desetine od prirastka živine pri župniji Svibno 1790–1793, s. p.; register žitne desetine in desetine od prirastka živine pri župniji Svibno 1793–1799, s. p.). V registru za leto 1809 je bivališče enega gornika »U Tergu«, naslednje leto pa je ta skupaj s še enim popisanim pri kraju »Markt Scharffenberg« (prav tam, register gornine in vinske desetine 1809, s. p.; register snopne desetine in desetine od prirastka živine 1810, s. p.). Pri sedmih plačnikih vinske desetine je v registrih za leti 1820 in 1824 navedeno bivališče (*Wohnort*) »Terg« (prav tam, register vinske desetine 1820, s. p.; register vinske desetine župnijskega imenja Svibno 1824, s. p.). Enaka oznaka se pojavlja pri osmih plačnikih snopne desetine v registru za obdobje 1831–37 (prav tam, izkaz snopne desetine župnijskega imenja Svibno 1831–1837, s. p.). V desetinskem registru za obdobje 1846–52, ki je torej dočakal zemljiško obvezo, je pri obveznikih s h. št. 3–7 in 63 vpisano bivališče (*Wohnort*) »Scharffenberg«, pri obvezniku na h. št. 8 in obveznici, ki je spadala k h. št. 5, pa »pod Tergam« (prav tam, fasc. 275/2, izkaz snopne desetine župnijskega imenja Svibno 1846–1852, s. p.).

¹⁴⁵ Na primer NŠAL, ŽA Svibno, Matične knjige, R 1800–1833, fol. 6 (29. 9. 1802: *u Tergu*), 84 (26. 6. 1828: *Pod Tergam*), 94 (1. 6. 1833: *Markt Scharffenberg*); P 1800–1836, fol. 29 (6. 2. 1831: *Pod Tergam*), 33 (28. 7. 1833: *Markt Scharffenberg*); M 1800–1837, fol. 1 (25. 11. 1800: *Markt Scharffenberg*), 5 (28. 6. 1802: *u Tergu*), 25 (10. 1. 1811: *Markt Scharffenberg*), fol. 37 (30. 1. 1818: *Pod Tergam*), 63 (9. 10. 1828: *Markt Scharffenberg*); M 1838–1889, pag. 5 (2./5. 4. 1840: *Markt Scharffenberg*).

¹⁴⁶ Od zemljiške knjige svibenskega gospodstva je ohranjen samo en zvezek glavne knjige (SI AS 334, Zemljiška knjiga za sodni okraj Litija, Gospodstvo Svibno, knj. 1). Tudi v gradivu deželne komisije za zemljiško odvezo ni gradiva za gospodstvo Svibno, kot je pogrešano sploh za celoten litijski distrikt (SI AS 43, Deželna komisija za zemljiško odvezo na Kranjskem).

¹⁴⁰ Podložnost zemljiških parcel zemljiškemu gospodstvu, ne pa tudi podložnost stavbnih parcel, je razvidna iz parcelnega zapisnika v cenilnih operatih (SI AS 176, Franciscejski kataster za Kranjsko, Cenilni operati, N 28, k. o. Sv. Križ (Svibno), zapisnik zemljiških in stavbnih parcel, 24. 2. 1826). Sumlerjeva hiša je bila po vsem sodeč novejša, saj v jožefinskem katastru nobena svibenska hiša ni stala na tleh župnijskega imenja (gl. Prilogo 4).

¹⁴¹ V župnijskih maticah je št. 9, kjer je gospodaril Gregor Čeč, okoli leta 1825 večkrat locirana *Pod Tergam* (na primer NŠAL, ŽA Svibno, Matične knjige, R 1800–1833, fol. 56, 62, 71 in 83), ker je stala na zahodnem pobočju pod glavnino hiš, vendar župnijski desetinski registri njene gospodarja postavljajo v trg (NŠAL, NŠAL 100, KAL, Spisi, fasc. 275/1, register gornine in vinske desetine 1809, s. p.: *U Tergu*; register snopne desetine in desetine od prirastka živine 1810, s. p.: *Markt Scharffenberg*; prav tam, register vinske desetine 1820, s. p.: *Terg*; register vinske desetine župnijskega imenja Svibno 1824, s. p.: *Terg*; prav tam, izkaz snopne desetine župnijskega imenja Svibno 1831–1837, s. p.: *Terg*).

¹⁴² SI AS 176, Franciscejski kataster za Kranjsko, N 28, k. o. Sv. Križ (Svibno), mapna lista V in VIII; zapisnik zemljiških parcel, 24. 2. 1826; zapisnik stavbnih parcel, 24. 2. 1826.

pozna tudi okoli leta 1830 vzpostavljena glavna knjiga zemljiške knjige posesti Klevišče pri Polšniku, pod katero je na Svibnem spadalo nekaj parcel, prej podložnih svibenskim cerkvenim imenjem.¹⁴⁷

SKLEP

Srednjeveški trg Svibno torej v zgodnjem novem veku ni le funkcijsko ugasnil, ampak je tudi fizično skoraj izginil, zato ga lahko upravičeno imenujemo propadli trg. Naselje je gospodarsko in demografsko krizo doživljalo vsaj že od druge tretjine 16. stoletja, nakar je še nekaj časa životalo ob skromni obrtni dejavnosti, brez sejmov in pravega upanja na boljše dni. Višinska suburbialna lega in odmaknjenost od pomembnih prometnic sicer sami po sebi še ne bi nujno prinesli popolnega zatona, če ne bi šlo za strukturne slabosti in če v bližini ne bi bilo konkurenčnega obsavskega trga Radeče, ki je s padcem Celjskih (1456) postal deželno knežji.

Usoda Svibnega med trgi na Slovenskem ni prave primerjave. Obzidani notranjski trg Senožeče se je v prvi polovici 18. stoletja resda skoraj povsem izpraznil, a se je trški naslov pozneje prenesel na vas, ki se je stikala s trgom in prevzela trške attribute.¹⁴⁸ Občutno izpraznitev sta doživela tudi obzidana trga zgodnjenovoveškega nastanka, obkolpska Kostel in Pobrežje, ki sta bila po nastanku in vsebini kot taborska trga že tako specifična.¹⁴⁹ Svibno je sredi 18. stoletja s svojimi vsega tremi posestniki – če odmislimo graščino, župnijsko cerkev in mežnarijo – še najbolj spominjalo na skrivnostni belokranjski trg Pusti Gradec, ki je bil približno tako neznan vsaj od konca 17. stoletja, ko se sploh prvič pojavi v virih.¹⁵⁰ Svibenski primer priča o tem, kako lahko na raven ruralnega zaselka pade tudi klasično srednjeveško trško naselje s tako močnima dejavnikoma, kot sta sedeža obsežnega zemljiškega gospostva in stare župnije.

PRILOGE

Priloga I

Svibno po urbarju iz tridesetih let 15. stoletja¹⁵¹

V trgu (<i>Von erst im Markt.</i>)			
1	Pavel Povše (<i>Paul Pawsche</i>)	služi od svoje hiše na Placu (<i>dint von seinem haws am placz</i>) in od svojega vrta zraven (<i>von seinem garten dapej</i>)	27 pfenigov 3 pfenige
2	Jurše, Lebnov zet (<i>Jürse des Lëben aÿden</i>)	služi od svoje hiše in od ene njive (<i>von ainem akcher</i>)	12 pfenigov 24 pfenigov
3	Marin, kovač (<i>Marin smid</i>)	od kovačije (<i>von smid hauß</i>)	12 pfenigov
4	Herman Leben (<i>Herman Leben</i>)	služi od svoje hiše in dveh njiv ter od enega oštata, ki ga je imel Fridl krojač (<i>die des Fridl snayder ist gewesen</i>)	72 pfenigov
5	Jurše, krojač (<i>Jürse Sneyder</i>)	služi od svoje hiše in vrta	12 pfenigov
6	Herlah (<i>Herlach</i>)	služi od svoje hiše in vrta	12 pfenigov
7	Pavel, kovač (<i>Pawl smid</i>)	služi od svoje hiše in njive	36 pfenigov

¹⁴⁷ SI AS 334, Zemljiška knjiga za sodni okraj Litija, Posest Klevišče, knj. I, zemljiška knjiga, fol. 86, 88, 90, 92 in 94. – Pet posestnikov iz trga Svibno (*Marckt Scharfenberg*) je posedovalo rustikalna in dominikalna zemljišča, ki so po zemljiški knjigi prej pripadala imenjem štirih cerkva – sv. Križa, sv. Jakoba, sv. Ane in sv. Lenarta. Leta 1787 je ta imenja na dražbi kupil kleviški graščak Jožef Mayerhofer (SI AS 174, Terezijanski kataster za Kranjsko, šk. 108, RDA, N 97–101, Svibno, župnijska cerkev in podružnice, No. 19, 24. 3. 1787; No. 19a, s. d.).

¹⁴⁸ Golec, Senožeče in Prem, str. 375–378.

¹⁴⁹ Golec, Nastanek in razvoj, str. 549–553. – Kostel je kljub temu še v predmarčno dobo uradno ohranil trški status (prav tam, str. 553). H. G. Hoff leta 1808 med dolenskimimi trgi poleg Kostela opisuje tudi Pobrežje (Hoff, *Historisch-statistisch-topographisches Gemaehde*, str. 104–114).

¹⁵⁰ Golec, Trgi, ki jih ni bilo?, str. 615–623.

¹⁵¹ SI AS 1074, Zbirka urbarjev, 79u, urbar Svibno [1. polovica 15. stoletja], fol. 1r–2r.

8	Hensl, krojač (<i>Hännseel Sneýder</i>)	služi od svoje kočē (<i>von seinem gadem</i>)	12 pfenigov
9	Jernej, pisar (<i>Berthlme schreiber</i>)	služi od svoje hiše, vrta in njiv	36 pfenigov
10	Jurše, kovač (<i>Jürse Smid</i>)	služi od svoje hiše in njive od oštata, na katerem stoji kovačija (<i>von der hoffstatt, do die smitten auff stet</i>)	25 pfenigov 12 pfenigov
11	Jurman (<i>Jürman</i>)	služi od svoje hiše, vrta in njiv (<i>äkhern</i>) in od ene kočē (<i>von ainem gadem</i>)	15 pfenigov 12 pfenigov
12	hči Tomla, mesarja (<i>Thömel's fleischhaker Tochter</i>)	služi od svoje hiše	12 pfenigov
13	Martin, krojač (<i>Martinn Sneýder</i>)	služi od svoje hiše	12 pfenigov
14	Hans, kovač (<i>Hanns Smid</i>)	služi od svoje hiše in vrta	12 pfenigov
15	Hans Angrer (<i>Hanns Angrer</i>)	od svoje hiše	12 pfenigov
16	Vruško (<i>Vrusko</i>)	služi od ene njive	68 pfenigov
17	Erhart, čevljar (<i>Erhart schüster</i>)	služi od svoje hiše in vrta	12 pfenigov
18	Fuketovka (<i>Fükettinn</i>)	služi od svojega vrta, njiv (<i>Äkchern</i>) in kleti (<i>Keller</i>) na Placu (<i>am platz</i>) ter od enega oštata (<i>von hiner Hoffstatt</i>)	46 pfenigov
19	Hans Angrer (<i>Hanns Angrer</i>)	služi od svoje hiše, vrta in njive	36 pfenigov
20	Mikše, krojač (<i>Mixe Sneýder</i>)	služi od svoje hiše	12 pfenigov
21	Peter s Počakovoga (<i>Peter von Potschak</i>)	služi od svoje kočē (<i>von seinem Gadem</i>)	12 pfenigov
22	Hanže, mitničar (<i>Hannse zollner</i>)	služi od svoje hiše, vrta in njive	12 pfenigov
23	Scherdinger	služi od svoje hiše in vrta	12 pfenigov
24	Kleindienst (<i>Klainedinst</i>)	služi od svoje hiše in vrta	12 pfenigov
25	Kunc Haustätter (<i>Chünz Hawstëtter</i>)	služi od svoje hiše	12 pfenigov
26	Mihel Prelic (<i>Michel Prelicz</i>)	služi od svoje hiše in vrta	12 pfenigov
27	Surga [Zurka] ¹⁵² (<i>Sürga</i>)	služi od svoje hiše (<i>von irem hawß</i>)	12 pfenigov
28	Jarne, čuvaj (<i>Jarne hütter</i>)	služi od svoje hiše in vrta	12 pfenigov
29	Prugel (<i>Prugel</i>)	služi od svoje hiše in njive	12 pfenigov
30	Peter Cine (<i>Peter Zine</i>)	služi od svoje hiše in njive	28 pfenigov
31	mojster Hans, lovec (<i>Maýster Hanns Jeger</i>)	služi od svoje hiše in njive	40 pfenigov

¹⁵² Svojljni zaimek njen (*von irem hawß*) razkriva žensko, kakor tudi odsotnost končnice -in, če bi šlo za priimek. Za

zapisom Surga se verjetno skriva žensko osebno ime Zurka/Zorka.

32	Hans Ruseglav (<i>Hanns Rüsseglaw</i>)	služi od svoje hiše in vrta	12 pfenigov
33	Fridlovka, krojačica (<i>Fridlin snejderin</i>)	služi od ene hiše in vrta	12 pfenigov

Priloga 2

Svibno po urbarjih iz let 1570, 1571 in 1602 – (dis)kontinuiteta posesti in posestnikov¹⁵³

1571 ¹⁵⁴ Dvorni činž na Svibnem v trgu (<i>Vermerkt den Hoffzinß zu Scharffenberg Im Markht</i>)				1602 Dvorni činž, ki ga prebivalci v trgu Svibno dajejo gospostvu od svojih oštato in zemljišč (<i>Hoffzinß so die Innwoner Im Fleckhen Scharffenberg von ihrn Hoffstetten vnnd Gründten der Herrschafft Raichen</i>)			
1	župnik (<i>Pfarer</i>)	daje na martinovo	1 gos	1	tukajšnji gospod župnik (<i>Herr Pharrer daselbst</i>)	služi letno na martinovo	1 gos
2	Peter Vedrič (<i>Petter Wedritsch</i>)	služi činž (<i>Zinnßgelt</i>) od enega oštata in ene njive (<i>von ainer Hofstat vnd von Ainem Akher</i>) od njive pri križu (<i>beym Khreiz</i>) od sadovnjaka (<i>von Ainem Paumgarthen</i>)	32 kr 8 kr 2 kopuna	2	gospod župnik Marko (<i>Herr Marx Pharrer</i>)	služi činž od enega oštata in ene njive od ene njive pri križu (<i>beim Creüz</i>) od sadovnjaka (<i>von Ainem Paumbgarten</i>)	32 kr 8 kr 2 kopuna
3	Motl, mežnar (<i>Motl meßner</i>)	služi činž od dveh oštato	10 kr, 2 den	3	Matl, mežnar (<i>Mätl Mesner</i>)	služi činž od dveh oštato od njive	10 kr, 2 den 15 kr, 2 den
4	Obračanarji (<i>die Obratschanner</i>) [pl. Obračani]	služijo od enega oštata in vrta ta oštat je pust (<i>disse Hofstat ist ödt</i>)	8 kr	4	vdova Jurija [pl.] Kacijanerja (<i>Gēorg Khazianers Wittib</i>)	služi činž od enega oštata in vrta činž od enega oštata in dveh vrtov	8 kr 27 kr, 2 den
	gl. št. 17 [Blaže Vresk]						
5	Samergot [Šmergut] (<i>Samergot</i>)	služi činž od enega oštata in vrta, tudi od ene njive	21 kr, 1 den	5	gospod župnik Marko (<i>Herr Marx Pharrer</i>)	služi od Somergotovega [Šmergutovega] (<i>von des Somergot</i>) oštata, vrta in njive	21 kr, 1 den
6	Marko, čevljar/Šuster (<i>Marco Schuesster</i>)	služi od njive, ki jo je imel Andrej Steiner (<i>so der Andre Stainer gehabt hat</i>)	10 kr, 2 den	6	Jurij čevljar/Šuster (<i>Jurj Schuesster</i>)	služi činž od njive, ki jo je imel Andrej Steiner (<i>so der Andree Stainer gehabt</i>) od oštata in njive	16 kr 20 kr
	gl. št. 11 [Marko čevljar/Šuster]						
7	Jakob Löll (<i>Jacob Löll</i>)	služi od dveh oštato in od Ruprehtove polovice vrta (<i>von des Rueprechten halben garten</i>)	20 kr, 2 den	7	gospod župnik Marko (<i>Herr Marx Pharrer</i>)	služi od dveh oštato Jakoba Lölle (<i>von des Jacoben Löll</i>)	15 kr, 2 den

¹⁵³ SI AS I, Vicedomski urad za Kranjsko, šk. 108, I/61, lit. S XIX–3, urbar gospostva Svibno 1570, pag. 337–340; prav tam, šk. 107, I/60, lit. S III–6, urbar gospostva Svibno 1571,

fol. 161v–164; SI AS 1074, Zbirka urbarjev, II/22u, novoreformirani urbar gospostva Svibno 1602, pag. 99–104.

¹⁵⁴ Razlike z urbarjem iz leta 1570 so navedene v opombah.

						od polovice Ruprehtovega vrta (<i>von des Rueprechten Halben Garten</i>)	5 kr
8	Martin Reis (<i>Martin Reiß</i>)	služi činž od enega oštata in vrta	8 kr, 1 den	8	Elena, vdova Matjaža Damka (<i>Ellena des Mathiaschen Dämkho witib</i>)	služi od enega oštata in vrta	8 kr, 1 den
9	Andrej Potočnik (<i>Andre Pototschnikh</i>)	služi činž od dveh oštata in vrta od enega oštata in vrta	13 kr 5 kr, 1 den	9	Lavre tkalec/Veber (<i>Laure Weber</i>)	služi činž od dveh oštata in vrta/vrtov	13 kr
				10	ključarji župnijske cerkve sv. Križa (<i>Zechmaister der Pfarr Khirchen Sannd Crainz</i>)	služijo činž od enega oštata in vrta	5 kr, 1 den
10	Firgili [Virgilij] (<i>Firgillī</i>)	služi od enega oštata in vrta od ene njive	10 kr 8 kr	11	Blaže kovač/Šmid (<i>Blasche Schmidt</i>)	služi činž od Polakovega oštata in vrta (<i>von des Pollockhs</i>)	10 kr
11	Marko, čevljar/Šuster (<i>Marco Schuesster</i>)	služi činž od enega oštata in ene njive	20 kr		gl. št. 6 [Jurij čevljar/Šuster]		
12	Lavre, čevljar/Šuster (<i>Laure Schuesster</i>)	služi činž od enega oštata in ene njivice (<i>ain Ackherl</i>)	10 kr	12	Lavre čevljar/Šuster (<i>Laure Schusster</i>)	služi činž od enega oštata in ene njivice (<i>Ackherl</i>)	10 kr
	gl. št. 20 [Mihel Jauk]	od ene njivice <i>na Seli</i> (<i>von Ainem Ackherl Naselli</i>)	5 kr	13	Mihel Jauk [Jug] (<i>Michl Jaug</i>)	služi činž od enega oštata in dveh njiv od ene njivice <i>na Seli</i> (<i>von ainem Ackherl Zu Sälly</i>)	31 kr, 2 den
13	Valunt [Valentin] Pavlič (<i>Wallundt Paullitsch</i>)	služi od enega oštata	5 kr ¹⁵⁵	14	Valant Pavlič (<i>Wallandt Paulitsch</i>)	služi činž od enega oštata od ene njive od ene njivice pri križu (<i>beim Creüz</i>)	5 kr 10 kr, 3 den 8 kr
14	Jurij Pišek (<i>Jörg Püschekh</i>)	služi od enega oštata od enega pustega oštata (<i>von Ainer öden Hofstat</i>) in vrta	5 kr, 1 den 7 kr, 1 den	15	Primož Rasperger (<i>Primos Rasperger</i>)	služi od Puškovega [Piškovega] oštata (<i>von der Puscheckh Hofstatt</i>) činž od enega pustega oštata (<i>von ainer öden Hofstatt</i>) in vrta	5 kr, 1 den 7 kr, 1 den
15	Lavre, krojač/Šnajder (<i>Laure Schneider</i>) ¹⁵⁶	služi od enega oštata od ene njive	6 kr 10 kr	16	Lenart Kisel (<i>Leonhardt Khisl</i>)	služi od krojačevega/Šnajderjevega oštata (<i>von des Schneiders Hoffstatt</i>) od njive	6 kr 10 kr
16	Rupreht (<i>Rueprecht</i>)	služi od enega oštata	5 kr, 2 den	17	Rupreht (<i>Rueprecht</i>)	služi od enega oštata	5 kr, 2 den
17	Blaže Vresk (<i>Blase Vreßkh</i>)	služi od enega oštata in dveh vrtov	27 kr, 2 den		gl. št. 4 [vdova Jurija [pl.] Kacijanerja]		
18	Motl, mežnar (<i>Motl Meßner</i>)	služi od ene njive	15 kr		gl. št. 3 [Matl mežnar]		

155 Po urbarju 1570: 13 kr.

156 Po urbarju 1570: Tomaž, čevljar/Šuster (*Thomasch Schuesster*).

19	[tržani]	na hribu proti gradu je pusta huba, od katere služijo tržani, ker na njej pasejo (<i>Am Perg gegen dem Gschloß ist ain öde hueben. dienen die purger Jarlichen dauon das sy darauf halten</i>), pripis: ne daje nobenega davka (<i>gibt khain Steur</i>)	26 kr, 1 den	18	[tržani]	na hribu proti gradu je pusta huba, od katere služijo tržani letno za pašo (<i>am Perg gegen dem Schlosß, ist ain öde Hueben daruon die Burger Järlich für die Halt dienen</i>) 40 šilingov, tj.	26 kr, 2 den
20	Mihel Jauk [Jug] (<i>Michell Jaug</i>)	služi od enega oštata in dveh njiv	31 kr, 2 den		gl. št. 13 [Mihel Jauk]		
21	Luka Sterniša (<i>Lucaß Sternischa</i>) ¹⁵⁷	služi od ene njive	10 kr, 3 den				

Priloga 3

Svibno po terezijanskem katastru leta 1754¹⁵⁸

Trg Svibno (<i>Markht Scharffenberg</i>)		
1	Miha Kovač (<i>Micha Kovaz</i>)	1/3 hube
2	Simon Musar (<i>Simon Mussar</i>)	1/3 hube in 1 vrt
3	Lavre Božič (<i>Laure Woschitsch</i>)	1/3 hube

Priloga 4

Svibno po jožefinskem katastru [1787–89]¹⁵⁹

I. ledina Svibno (<i>I Ried Scharfenberg</i>)				
Parc. št.	Ime zemljiškega posestnika in zemljišča ter hišna št.			Površina: orali, 64tine, sežnji
1	gospodstvo Svibno (<i>Herrschaft Scharfenberg</i>), dominikalno (<i>Dominic.</i>)	grad (<i>Geschloß</i>), zraven 2 vrtova: vrt pred gradom (<i>Garten vor dem Geschloße</i>) kuhinjski vrt pod gradom (<i>Kuchelgarten unter dem Geschloße</i>)	h. št. 1	–, 15, 4 –, 17, 5
2	»«	pred gradom pust prostor (<i>vor dem Geschloßer ein wüster Platz</i>)		–
3	»« dominikalno	pašnik v starem gradu (<i>Hutweide u Starmu Gradu</i>)		8, 16, –
4	župnijska cerkev sv. Križa (<i>Pfarrkirche des Hl. Kreutzes</i>)	[cerkev]		–
5	župnišče Svibno (<i>Pfarrhof Scharfenberg</i>), dominikalno	nekdanje pokopališče pri cerkvi (<i>der geweste Freithof bei der Kirche</i>)	h. št. 1 ¹⁶⁰	–, 4, 15 1/6
6	mežnarija (<i>Meßnerey</i>), pod gospodvom Svibno (<i>dienstbar</i>)	zraven kuhinjski vrt	h. št. 2	–, 6, 20

¹⁵⁷ Po urbarju 1570: Jurij Pišek (*Jörg Püschekeh*), isto ime kot na št. 14.

¹⁵⁸ SI AS 174, Terezijanski kataster za Kranjsko, šk. 126, RDA, N 176, No. 10, 6. 9. 1754.

¹⁵⁹ SI AS 175, Jožefinski kataster za Kranjsko, šk. 229, Naborno gospodstvo Svibno, katastrska občina Sv. Križ, fasija, občina Sv. Križ, s. d. (1787–1789).

¹⁶⁰ Hišna št. 1 se ne nanaša na kraj Svibno, ampak na sosednji kraj Sv. Janez, kjer je stalo župnišče.

7	gospodstvo Svibno, dominikalno	kuhinjski vrt	h. št. 1	–, 1, 19
8	Luka Bajda (<i>Lucas Waida</i>), pod gospodstvom Svibno	kmečka hiša (<i>Bauern Haus</i>)	h. št. 52	–
9	Bernard Erjavec (<i>Bernard Erjauz</i>), pod posestjo Klevišče (<i>dem Guth Klivisch</i>) ¹⁶¹	velik vrt	h. št. 56	– 44, 16 3/6
10	Mihael Medvešek (<i>Michael Medveischeg</i>), pod gospodstvom Svibno	hiša (<i>Haus</i>), zraven kuhinjski vrt	h. št. 3	– 4, 10
11	Jernej Voje (<i>Barthel Voje</i>), pod gospodstvom Svibno	hiša	h. št. 4	–
12	Lovrenc Božič (<i>Lourenz Woschitsch</i>), pod gospodstvom Svibno	hiša, zraven hišni vrt	h. št. 5	– 20, 12
13	Gregor Špitalar (Gregor Spittaller) pod gospodstvom Svibno	hiša, zraven hišni vrt	h. št. 6	– 18, 22
14	isti	travnik v Kotu (<i>Heumath u Kottu</i>)	h. št. 6	– 5, 19
15	Urban Dimnik (<i>Urban Dimnik</i>), pod gospodstvom Svibno	kmečka hiša (<i>Bauern Haus</i>)	h. št. 7	–
	Skupaj			10, 27, 17

Priloga 5

Svibno po franciscejskem katastru leta 1826 – stavbne parcele¹⁶²

Parc. št.	Posestnik	Stan	Bivališče	Zvrst	Površina v kv. sežnjih
130	Zois Karel (<i>Zois Karl</i>)	baron (<i>Baron</i>)	–	grajska razvalina (<i>Schloß Ruin</i>)	71
131	cerkev (<i>Kirche</i>)	–	–	zidana (<i>gemauert</i>)	305
132	cerkveni sklad (<i>Kirchenfond</i>)	–	Sv. Križ 1 (<i>St. Crucis</i>)	stanovanjska hiša (<i>Wohngebäude</i>) [mežnarija] ¹⁶³	29
133	Dobravec Jurij (<i>Dobrauz Georg</i>)	kmet (<i>Bauer</i>)	Sv. Križ 2	stanovanjska hiša z dvoriščem (<i>samt Hof</i>)	37
134	Sumler Leopold (<i>Sumler Leopold</i>)	kmet [župnik] ¹⁶⁴	Sv. Križ 66	stanovanjska hiša	32
135	Marot Simon (<i>Maroth Simon</i>)	kmet	Sv. Križ 6	stanovanjska hiša	15
136	» «	» «	» «	gospodarsko poslopje (<i>Wirtschaftsgebäude</i>)	15

¹⁶¹ Erjavčevo zemljišče je bilo del imenja župnijske cerkve sv. Križa, ki ga je 15. marca 1787 na dražbi kupil kleviški graščak Jožef Mayerhofer (SI AS 174, Terezijanski kataster za Kranjsko, šk. 108, RDA, N 97–101, Svibno, župnijska cerkev in podružnice, No. 19, 24. 3. 1787; No. 19a, s. d.).

¹⁶² SI AS 176, Franciscejski kataster za Kranjsko, N 28, k. o. Sv. Križ (Svibno), zapisnik stavbnih parcel, 24. 2. 1826.

¹⁶³ Sosednji zemljiški parceli št. 1992 in 1993 sta v zapisniku zemljiških parcel vodeni pod mežnarijo (*Mesnerey zu Scharfenberg*) (SI AS 176, Franciscejski kataster za Kranj

sko, N 28, k. o. Sv. Križ (Svibno), mapni list V; zapisnik zemljiških parcel, 24. 2. 1826).

¹⁶⁴ Na seznamu hišnih gospodarjev na koncu zapisnika zemljiških parcel je Leopold Sumler označen kot župnik (*Pfarer*) (SI AS 176, Franciscejski kataster za Kranjsko, N 28, k. o. Sv. Križ (Svibno), zapisnik zemljiških parcel, 24. 2. 1826). Kot župnik in dekan je na Svibnem služboval od leta 1800 do smrti 1839 (NŠAL, NŠAL 572, Zapuščina Franc Pokorn, šk. 380, Svibno, pola c).

137	Gamšek Martin (<i>Gamscheg Martin</i>)	kmet	Sv. Križ 69	stanovanjsko in gospodarsko poslopje z dvoriščem	49
138	Pavlin Jurij (<i>Paulin Georg</i>)	kmet	Sv. Križ 4	stanovanjsko poslopje	17
139	» «	» «	» «	stanovanjsko in gospodarsko poslopje z dvoriščem	97
140	Dimnik Lovrenc (<i>Dimnik Lorenz</i>)	kmet	Sv. Križ 7	gospodarsko poslopje	5
141	Marot Simon (<i>Maroth Simon</i>)	kmet	Sv. Križ 6	stanovanjsko in gospodarsko poslopje z dvoriščem	32
142	Čeč Jurij (<i>Tschetsch Georg</i>)	kmet	Sv. Križ 9	stanovanjsko in gospodarsko poslopje z dvoriščem	100
94	Špitalar Matija (<i>Spittaler Mathias</i>)	kmet	Sv. Križ 8	stanovanjsko in gospodarsko poslopje z dvoriščem	79
95	Dimnik Lovrenc (<i>Dimnik Lorenz</i>)	kmet	Sv. Križ 7	stanovanjsko poslopje	12

FINANCIRANJE

Pripravek je nastal v okviru raziskovalnega programa P6-0052 (Temeljne raziskave slovenske kulturne preteklosti) in temeljnega raziskovalnega projekta J6-60104 (Kolektivne identitete in stanovska družba med Srednjo in Jugovzhodno Evropo od iznajdbe tiska do pojava narodnih gibanj), ki ju iz javnega proračuna sofinancira Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije.

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI

ASU – Archivio di Stato, Udine
Gall von Gallenstein, famiglia

AT ÖStA – Österreichisches Staatsarchiv, Wien
HHStA – Haus-, Hof und Staatsarchiv
RK – Reichskanzlei

NŠAL – Nadškofijski arhiv Ljubljana
NŠAL 100, KAL – Kapiteljski arhiv Ljubljana
NŠAL 572, Zapuščina Franc Pokorn
ŽA Dole pri Litiji – Župnijski arhiv Dole pri Litiji
ŽA Svibno – Župnijski arhiv Svibno

SI AS – Arhiv Republike Slovenije
AS 1, Vicedomski urad za Kranjsko
AS 14, Gubernij v Ljubljani
AS 43, Deželna komisija za zemljiško odvezo na Kranjskem
AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko
AS 174, Terezijanski kataster za Kranjsko
AS 175, Jožefinski kataster za Kranjsko
AS 176, Franciscejski kataster za Kranjsko
AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželne-
ga sodišča v Ljubljani
AS 334, Zemljiška knjiga za sodni okraj Litija
AS 1063, Zbirka listin

AS 1073, Zbirka rokopisov

AS 1074, Zbirka urbarjev

StLA – Steiermärkisches Landesarchiv, Graz
I.Ö. HK – Archiv der Innerösterreichischen Hof-
kammer

DRUGI NEOBJAVLJENI VIRI

ZRC SAZU, ZIMK = Znanstvenoraziskovalni center
Slovenske akademije znanosti in umetnosti, Zgo-
dovinski inštitut Milka Kosa:
Centralna kartoteka slovenskih listin

LITERATURA IN OBJAVLJENI VIRI

*Alphabetische Tabelle aller Ortschaften des Neustädter
Kreises*. Laibach, 1819.
Bizjak, Matjaž: Posest župnije Svibno in urbar lju-
bljanskega kapitlja iz leta 1499. *Kronika* 46, 1998, št.
1–2, str. 1–12.
Curk, Jože: Radeče in njihova okolica – gradbeno-zgo-
dovinska skica. *Časopis za zgodovino in narodopisje*
50, NV 15, 1979, št. 1–2, str. 78–110.
Curk, Jože: *Trgi in mesta na slovenskem Štajerskem. Ur-
banogradbeni oris do začetka 20. stoletja*. Maribor:
Obzorja, 1991.
Florijančič pl. Grienfeld, Janez Dizma: *Deželopisna
karta vojvodine Kranjske. Ljubljana 1744. Faksimile*.
Ljubljana: Slovenska knjiga, 1995 (Monumenta slo-
venica VI).

- Gestrin, Ferdo: Mitnina. *Enciklopedija Slovenije*. 7. zvezek. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1993, str. 163–164.
- Golec, Boris: Dolenjska mesta in trgi v srednjem veku (2). *Rast* XII, april 2001, št. 2 (74), str. 269–276.
- Golec, Boris: Dolenjska mesta in trgi v srednjem veku (3). *Rast* XII, julij 2001, št. 3–4 (75–76), str. 391–395.
- Golec, Boris: Dolenjska mesta in trgi v srednjem veku (4). *Rast* XII, oktober 2001, št. 5 (77), str. 511–515.
- Golec, Boris: *Družba v mestih in trgih Dolenjske in Notranjske od poznega srednjega veka do srede 18. stoletja* (doktorska disertacija). Ljubljana, 1999.
- Golec, Boris: Litija – trg ob reki od srednjeveških začetkov do zatona savske plovbe sredi 19. stoletja. *Kronika* 59, 2011, št. 3 (Iz zgodovine Litije in okolice), str. 453–488.
- Golec, Boris: Nastanek in razvoj slovenskih meščanskih naselij – naslednikov protiturškega tabora (drugi del). *Zgodovinski časopis* 54, 2000, št. 4, str. 523–562.
- Golec, Boris: Senožče in Prem – nenavadni trški naselbini na t. i. Kraških gospostvih. *Kronika* 54, 2006, št. 3, str. 365–384.
- Golec, Boris: Trg Vače do srede 19. stoletja. *Kronika* 71, 2023, št. 1, str. 42–72. DOI: <https://doi.org/10.56420/Kronika.71.1.03>
- Golec, Boris: Trgi, ki jih ni bilo? Prezrta trška naselja Bele krajine in njen nikoli obstoječi trg. *Kronika* 58, 2010, št. 3 (Iz zgodovine Bele krajine), str. 593–630.
- Golec, Boris: Zemljiški katastri 18. in 19. stoletja kot vir za stavbno, gradbeno in urbanistično zgodovino slovenskega ozemlja – 1. del. *Arhivi* 32, 2009, št. 2, str. 283–338.
- Grafenauer, Bogo: *Boj za staro pravdo v 15. in 16. stoletju na Slovenskem. Slovenski kmečki upor 1515 in hrvaško-slovenski kmečki upor 1572/73 s posebnim ozirom na razvoj programa slovenskih puntarjev med 1473 in 1573*. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1974.
- Grafenauer, Bogo: *Kmečki upori na Slovenskem*. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1962.
- Hajdinjak, Boris: »Kmetje nimajo nobene pravice do pritožbe«. Kmečki upor leta 1515 in Posavje. *Leukhup! Kmečko upornišstvo v obdobju predmoderne. Zgodovina, vzporednice, (re)prezentacije* (ur. Sašo Jerše). Ljubljana: Slovenska matica, Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU; Brežice: Posavski muzej, 2017, str. 33–76.
- Haupt-Ausweis über die Eintheilung des Laibacher Gouvernementsgebiethes in Provinzen, Kreise, Sectionen, Bezirks-Obrigkeiten, Hauptgemeinden, Untergemeinden und Ortschaften, nebst deren Häuser- und Seelenzahl im Jahre 1817 [Ljubljana, 1817].
- Historischer Atlas der österreichischen Alpenländer. I. Abteilung. Die Landgerichtskarte, 4. Teil: Kärnten, Krain, Görz und Triest. Wien: Adolf Holzhausens Nachfolger, 1929.
- Hoff, Heinrich Georg: *Historisch-statistisch-topographisches Gemaehld von Herzogthume Krain und demselben einverleibten Istrien. Ein Beytrag zur Voelker und Laenderkunde. Erster Theil*. Laibach: Johann Retzer, 1808.
- Höfler, Janez: *Gradivo za historično topografijo predložinskih župnij na Slovenskem: Kranjska*. Ljubljana: Viharnik, 2015.
- Juričič Čargo, Danijela in Žnidaršič Golec, Lilijana: *Vodnik po urbarjih Arhiva Republike Slovenije. 1. zvezek. Urbarji v zbirki urbarjev in fondih zemljiških gospostev*. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, 2005.
- Kindermann, Joseph Carl: *Atlas von Innerösterreich*. Reprint. Wien: Archiv Verlag, 2005.
- Koropec, Jože: Žebnik, Radeče in Svibno do 17. stoletja. *Časopis za zgodovino in narodopisje* 50, NV 15, 1979, št. 1–2, str. 51–77.
- Kos, Dušan: *Blesk zlate krone. Gospodje Svibenski – kratka zgodovina plemenitih nasilnikov*. Ljubljana: Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU, 2003 (Thesaurus memoriae. Dissertationes 1). DOI: <https://doi.org/10.3986/9616358936>
- Kos, Dušan: *Vitez in grad. Vloga gradov v življenju plemstva na Kranjskem, slovenskem Štajerskem in slovenskem Koroškem do začetka 15. stoletja*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2005. DOI: <https://doi.org/10.3986/9616500821>
- Kos, Dušan: Zgodovinski razvoj naselij goriškega kota. *Kranjski zbornik*. Kranj: Skupščina občine, 1990, str. 151–173.
- Kos, Milko: *Gradivo za historično topografijo Slovenije (za Kranjsko do leta 1500)*. Ljubljana: Inštitut za občo in narodno zgodovino Slovenske akademije znanosti in umetnosti, 1975.
- Kosi, Miha in Bizjak, Matjaž in Seručnik, Miha in Šilc, Jurij: *Historična topografija Kranjske (do leta 1500). Druga dopolnjena izdaja*. Ljubljana: ZRC SAZU, Zgodovinski inštitut Milka Kosa, 2021 (Slovenska historična topografija 1). https://topografija.zrc-sazu.si/sht/files/SHT-Kranjska_web.pdf
- Kosi, Miha: Grajska politika – primer grofov Celjskih. *Kronika* 60, 2012, št. 3 (Iz zgodovine slovenskih gradov), str. 465–494.
- Kosi, Miha: *Potujoči srednji vek. Cesta, popotnik in promet na Slovenskem med antiko in 16. stoletjem*. Ljubljana: ZRC SAZU, Založba ZRC, 1998 (Zbirka ZRC; 20).
- Krajevni leksikon Slovenije. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1995.
- Lavrič, Ana: *Ljubljanska škofija v vizitacijah 17. stoletja*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2007.
- Lubej, Uroš: Justus van der Nypoort na Kranjskem. *Varstvo spomenikov* 37, 1997, str. 54–68.
- Milkowicz Wlad.[imir]: Beiträge zur Rechts- und Verwaltungsgeschichte Krains. *Mittheilungen des Musealvereines für Krain* 2, 1889, str. 3–40; 3, 1890, str. 41–52.

- Napoléon et son administration en Adriatique orientale et dans les Alpes de l'Est 1806–1814: guide des sources = Napoleon i njegova uprava na istočnoj obali Jadrana i na području istočnih Alpa 1806–1814: arhivski vodič = Napoleone e la sua amministrazione sulla sponda orientale dell'Adriatico e nelle Alpi orientali 1806–1814: guida alle fonti = Napoleon und seine Verwaltung im östlichen Adria- und Alpenraum 1806–1814: ein Führer zu den Quellen = Napoleon in njegova uprava ob vzhodnem Jadraniu in na ozemlju vzhodnih Alp 1806–1814: arhivski vodnik = Napoleon i njegova uprava na istočnoj obali Jadrana i na području istočnih Alpa 1806–1814: vodič kroz arhivsku građu* (ur. Josip Kolanović et al.). Zagreb: Hrvatski državni arhiv, 2005.
- Orožen, Ignaz: *Das Benediktiner-Stift Oberburg*. Marburg: Selbstverlag, 1876 (Das Bisthum und die Diözese Lavant. II. Theil).
- Orožen, Janko: *Ostrovharji. Celjski zbornik 1965*. Celje: Svet za kulturo in znanost skupščine občine, 1966, str. 231–248.
- Otorepec, B.[ož]: *Valvasorjeva grbovna knjiga »Opus Insignium Armorumque«*. Valvasor, Janez Vajkard: *Opus Insignium Armorumque 1687–1688. Velika grbovna knjiga. Das grosse Wapenbuch, The Great Heraldry Book. Študije – Studien – Studies* (ur. Lojze Gostiša). Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1993, str. 31–79.
- Otorepec, Božo: *Ob 500-letnici mesta Višnja Gora. Zbornik občine Grosuplje X. Gospodarska, kulturna in zgodovinska kronika*. Grosuplje: Občinska konferenca SZDL občine Grosuplje, 1978, str. 277–294.
- Otrin, Blaž in Visočnik, Julijana: *Topografsko-zgodovinski opisi župnij ljubljanske škofije 1821–1823*. Ljubljana: Inštitut za zgodovino Cerkve pri Teološki fakulteti, 2021 (Acta ecclesiastica Sloveniae 43).
- Popelka, Fritz: *Die Landesaufnahme Innerösterreichs von Johannes Clobucciarich 1601–1605*. Graz: U. Moser, 1924.
- Potrpin, Jože: *Skriti zaklad. Kronika župnije Svibno*. Svibno: Župnijski urad, 2002.
- Rački, Franjo: *Gradja za poviest hrvatsko-slovenske seljačke bune god. 1573*. *Starine* 7, 1875, str. 164–322.
- Ribnikar, Peter: *Zemljiški kataster kot vir za zgodovino*. *Zgodovinski časopis* 36, 1982, št. 4, str. 321–337.
- Schematismus des Laibacher Gouvernements=Gebietes im Königreiche Illyrien für das Jahr 1835*. Laibach: Eger'sche Gubernial Druckerei, [1835].
- Schematismus für das Herzogthum Krain 1795 mit verschiedenen nützlichen Nachrichten geographischen und statistischen Inhalts*. Laibach: Ignaz Merk, [1795].
- Schematismus von Krain und Kärnten vom Jahre 1826*. Laibach: Leopold Eger, [1826].
- Slovenija na vojaškem zemljevidu 1763–1787. Opisi, 2. zvezek* (ur. Vincenc Rajšp). Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni center SAZU, Arhiv Republike Slovenije, 1996.
- Slovenski zgodovinski atlas* (ur. Drago Bajt in Marko Vidic). Ljubljana: Nova revija, 2011.
- Smole, Majda: *Graščine na nekdanjem Kranjskem*. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1982.
- Stoob, Heinz: *Forschungen zum Städtewesen in Europa. Band I. Räume, Formen und Schichten der mitteleuropäischen Städte. Eine Aufsatzfolge*. Köln, Wien: Böhlau 1970.
- Stopar, Ivan: *Grajske stavbe v osrednji Sloveniji. II. Dolenjska. Druga knjiga. Med Bogenšperkom in Mokricami*. Ljubljana: Viharnik, 2001.
- Stopar, Ivan: *K problematiki t. i. »laške skupine«*. *Razmišljanja ob novih stavbnozgodovinskih odkritjih. Zbornik za umetnostno zgodovino*, NV 17, 1981, str. 9–31.
- Stopar, Ivan: *Svibno*. Maribor: Obzorja, 1982 (Kulturni in naravni spomeniki Slovenije 114).
- Umek, Ema: *Plovba po Savi in Ljublanici v 18. stoletju*. *Zgodovinski časopis* 40, 1986, št. 3, str. 233–268.
- Umek, Ema: *Reformirani urbarji deželnoknežjih gospodstev na Kranjskem*. *Zgodovinski časopis* 36, 1982, št. 4, str. 311–320.
- Valenčič, Vlado: *Štetje prebivalstva leta 1754 v predjožefinski ljubljanski škofiji in njegovi rezultati*. *Zgodovinski časopis* 16, 1962, str. 27–53.
- Valvasor, Janez Vajkard: Opus Insignium Armorumque 1687–1688. Velika grbovna knjiga. Das grosse Wapenbuch, The Great Heraldry Book. Študije – Studien – Studies* (ur. Lojze Gostiša). Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1993.
- Valvasor, Janez Vajkard: *Topografija Kranjske 1678–1679. Skicna knjiga (Faksimiliran natis originala iz Metropolitanske knjižnice v Zagrebu)*. Ljubljana: Valvasorjev odbor pri Slovenski akademiji znanosti in umetnosti, 2001.
- Valvasor, Johann Weichard: *Die Ehre deß Hertzogthums Crain, I–XV*. Laybach, Nürnberg: Wolfgang Moritz Endter, 1689.
- Valvasor, Johann Weichart: *Topographia Ducatus Carnioliae Modernae. Wagensperg in Crain, 1679* (faksimilirana izdaja). Ljubljana: Cankarjeva založba; München: Rudolf Trofenik, 1970.
- Žontar, Josip: *Zgodovina mesta Kranja*. Ljubljana: Muzejsko društvo za Slovenijo, 1939.

SPLETNI VIRI

Slovenska biografija:

Gašperič, Primož: Florjančič pl. Grienfeld, Janez Dizma (<https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi189985/>)

Statistični urad Republike Slovenije:

<https://pxweb.stat.si/SiStatData/pxweb/sl/Data/-/05C5003S.px/table/tableViewLayout2/>

SUMMARY

Svibno: A Collapsed Market Town

Svibno (Germ. *Scharfenberg*) near Radeče is unique in many regards among Slovenian market towns of medieval origin. Among other things, it was located at the highest elevation of all (560 m). Although it was founded below an important castle and at the seat of an old parish, it did not retain its market functions for long and was ultimately almost completely stripped of them.

As an institution of the Lords of Svibno (Germ. *Scharfenberger*), the market town was most likely established in the fourteenth century, in which the sources mentioned almost all market towns along the lower Sava River, and it was documented for the first time in 1409, twenty-five years after the seigniority of Svibno passed into the hands of the territorial princes, the Habsburgs (1382). According to the territorial provincial urbarium from the 1430s, it was a settlement with about thirty homes and a strong cottage industry.

A new light on the market town in terms of its property structure is only shed in two urbaria from the early 1570s, after Svibno had already undergone a considerable economic and demographic decline. Therefore, there is no knowledge of when its decline actually began and how it progressed. According to the urbaria from 1570 and 1571, the market town only had nineteen landholders left on twenty-one small farms (Germ. *Hofstatt*), and the urbarium from 1602 shows that the number of landholders had further decreased to seventeen. Already by 1575, Svibno held no weekly or annual market, nor did it have its own market town administration. The only hint at the possible existence of its former self-government can be encountered in an isolated and questionable mention of a market town judge and a market town council dated to 1513.

In the hundred fifty years between 1602 and the mid-eighteenth century, the market town was drastically depopulated. Upon the introduction of the Theresian Cadastre about 1750, it counted only three homes, disregarding the church warden's house at the parish church and the manor built at the site of the ruined castle above the market town. Moreover, in the mid-seventeenth century, the parish house was moved to a chapel of ease fifteen minutes

away. In a telling observation, the polymath Johann Weikhard Valvasor (1689) remarked that Svibno as a market town was already a thing of the past. The depopulation of the market town can only be traced through the parish registers, which listed no more than fifteen families dwelling in Svibno at the end of the seventeenth century and in the early eighteenth century. The market town was almost completely depopulated in the first half of the eighteenth century, during which the parish registers were extremely scant, and no other sources are available for this period. The population census of 1754 counted only fifteen residents.

In examining the reasons for the stagnation and final decline of the market town, two other circumstances should also be considered apart from its structural shortcomings. Until the Princes of Cilli (Germ. *Fürsten von Cilli*) became extinct in 1456, the market town of Svibno as a provincial princely estate was entangled in antagonisms and competition with the neighbouring market town of Radeče (Germ. *Ratschach*), owned by the Cillis. The second factor was their transport connections, with Radeče enjoying a much more favourable geographic position, especially after navigation on the Sava intensified.

Apart from being classified as a settlement with extinguished market town functions, Svibno may also be labelled a collapsed market town, even though the settlement itself did not physically disappear completely. In the second half of the eighteenth century, it also lost the status of a seigniorial seat, which was moved from the manor in the market town (demolished in the early nineteenth century) to the mansion at Zavrh, but it obtained the right to hold an annual market (1794). The number of dwellings in the market town gradually grew again, reaching eleven by 1826.

According to Valvasor, Svibno ceased to be considered a market town by the end of the seventeenth century, when it was no longer described as such in printed official lists of places and market towns as well as maps. However, despite being completely ruralized, local sources continued referring to it as a market town well into the nineteenth century. In parish registers, for example, it was documented for the last time in 1840, which was undoubtedly also due to the living use of the Slovenian toponym *Trg* 'market (town)'.

